

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Kristina Rydlová

Náboženská výchova u předškolních dětí

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThDr. PhDr. Mgr. Noemi Bravená, Th.D.

Praha 2015

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15.6.2015

Kristina Rydlová

Bibliografická citace

Náboženská výchova u předškolních dětí: bakalářská práce / Kristina Rydlová; vedoucí práce: Noemi Bravená. Praha, 2015. 65 s.

Anotace

Bakalářská práce *Náboženská výchova u předškolních dětí* je rozdělena do čtyř částí. První kapitola definuje účastníka této výchovy, zaměřuje se na náboženskou výchovu z pohledu církevních dokumentů a jejím rozdělením do tří složek (náboženská výchova v rodině, škole a církvi). Druhá část pojednává o jednotlivých metodách, metodikách a dalším didaktickém materiálu včetně osoby katechety, který s předškolními dětmi pracuje. Součástí práce je průzkum v katolických rodinách a církevních mateřských školách, který je vyhodnocen ve třetí kapitole. Poslední část se skládá ze souhrnu teoretických možností, praktické realizace a návrhu konkrétního doporučení pro inovaci náboženské výchovy u předškolních dětí. Cílem bakalářské práce je poukázat na možnosti, které dnes rodiče, pedagogové a katecheté v této oblasti mají a jak je využívají, případně proč ne. A celkově jak je teorie propojována s praxí, čeho se v praxi nedostává.

Klíčová slova

Náboženská výchova, předškolní dítě, didaktika, rodina, církev, vzdělávání

Abstract

Bachelor thesis of *Religious education of preschool children* is divided into four parts. The first chapter defines the participant of this education, focuses on religious education from the perspective of religious documents and its Division into three components (religious education in the family, the school and the Church). The second part discusses the different methods, methodologies and other didactic material, including persons with katechety pre-school children works. Part of the work is a survey of the Catholic families and Church kindergartens, which is evaluated in the third chapter. The last part consists of a summary of the theoretical possibilities, practical implementation of specific recommendations for the design and upgrade of religious education for preschool children. The aim of the thesis is to point out the options that today's parents and educators in this area, and how to use them, or why not.

And overall, how is the theory connected with the practice of what is lacking in practice.

Keywords

Religious education, pre-school child, didactics, family, the Church, education

Počet znaků (včetně mezer): 109 707

Poděkování

Děkuji rodině a přátelům, kteří mi pomáhali při psaní této práce. Především děkuji mé školitelce ThDr. PhDr. Mgr. Noemi Bravené, Th.D. za cenné rady a připomínky, bez nich by tato práce nevznikla. Děkuji moc.

Kristina Rydlová

Obsah

Úvod	7
1. Náboženská výchova u předškolních dětí	9
1.1. Charakteristika dítěte ve věku 3-6 let.....	9
1.2. Specifika náboženské výchovy.....	14
1.3. Vzdělávání předškolních dětí v církevních dokumentech.....	18
1.4. Náboženská výchova v rodině, ve škole a v církvi	24
2. Didaktika náboženské výchovy u předškolních dětí	30
2.1. Náplň náboženské výchovy a metoda	30
2.2. Didaktické pomůcky u předškolních dětí.....	32
2.3. Katecheta a předškolní dítě	34
3. Průzkum v katolických rodinách a mateřských školách Královéhradecké diecéze	36
3.1. Průzkum v rodinách.....	36
3.2. Průzkum v katolických mateřských školách	49
4. Shrnutí teoretických možností i praktické realizace náboženské výchovy u předškolních dětí (cílů a obsahů vzdělávání, didaktického materiálu), včetně návrhu konkrétních doporučení pro inovaci náboženské výchovy u předškolních dětí	53
Závěr	57
Seznam použitých zkratk.....	59
Seznam literatury	60
Přílohy	63

Úvod

Téma bakalářské práce *Náboženská výchova u předškolních dětí* je aktuální z více důvodů. Pro tuto věkovou skupinu je velmi málo didaktického materiálu, metodiky se teprve připravují a církevní dokumenty se zabývají převážně staršími dětmi. Touto prací přispívám ke zmapování situace náboženské výchovy u takto malých dětí a poukazuji na současnou problematiku z pohledu rodičů a pedagogů předškolních dětí.

Ve věku tři až šest let se dítě začleňuje do společnosti, je velmi vnímavé a pro budoucnost víry může hrát toto období rozhodující roli. V předškolním věku lze dítěti mnoho předat, stejně tak můžeme i mnoho zanedbat.

V práci „Náboženská výchova u předškolních dětí“ představuji účastníka této výuky. Definuji předškolní dítě z hlediska vývojových teorií, jeho potřeb a pojetí světa. Reflektuji teologickou problematiku vzdělávání dítěte předškolního věku podle církevních dokumentů a odborné literatury. Zaměřuji se také na specifika i provázanost náboženské výchovy v církvi, v rodině a v mateřské škole.

V praktické části představuji kvalitativní výzkum v deseti rodinách a všech mateřských školách v Královéhradecké diecézi, jejichž zřizovatelem je Římskokatolická církev. V rámci výzkumu zjišťuji, co rodičům schází pro všestrannou a účinnou náboženskou výchovu. Zároveň od nich získávám nové podněty, kde a jak by bylo možné na kvalitnější výchově předškolních dětí zapracovat. Postřehy rodičů pokládám za velmi cenné, protože právě oni jsou svým dětem v raném dětství nejbližší. Jsou jejich důvěrníky a průvodci. Výzkum, který je součástí práce, potvrzuje, co je pro dítě opravdu přínosné a s čím mají rodiče a pedagogové dobré zkušenosti. Na druhou stranu odkrývá, čeho se dětem nedostává a proč, jakou pomoc by rodiče od církve a společnosti uvítali.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol: 1. Náboženská výchova u předškolních dětí, 2. Didaktika náboženské výchovy u předškolních dětí, 3. Průzkum v katolických rodinách a mateřských školách Královéhradecké diecéze a 4. Shrnutí teoretických možností i praktické realizace náboženské výchovy u předškolních dětí (cílů a obsahů vzdělávání, didaktického materiálu), včetně návrhu konkrétních doporučení pro inovaci náboženské výchovy u předškolních dětí.

Práce je v souladu s Pravidly formální úpravy akademických písemných prací na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Věřím, že je tato práce povzbuzením pro ty, kteří s předškolními dětmi pracují, vytváří pro ně didaktické pomůcky a pomáhají rodičům na složité, ale zároveň krásné cestě uvádění dítěte do křesťanského života.

1. Náboženská výchova u předškolních dětí

V této kapitole definuji dítě ve věku 3-6 let z hlediska vývojové psychologie. Nahlížím do církevních dokumentů, které se náboženskou výchovou předškolních dětí zabývají a poukazují na jednotlivá specifika a současnou provázanost náboženské výchovy v rodině, v mateřské škole a katechezi.

1.1. Charakteristika dítěte ve věku 3-6 let

Děti ve věku 3-6 let procházejí bohatým vývojovým obdobím. Zatímco u tříletého dítěte dozněla fáze batolete a některé učinilo krok k osamostatnění v mateřské škole, šestileté dítě by mělo vstupovat do fáze školní zralosti. Co všechno se v tomto období odehrává? Porozuměním zjištění z vývojové psychologie se odkrývá pozadí, na kterém roste i víra.

1.1.1. Tělesný vývoj předškolního dítěte

Tělesný vývoj je stále poměrně rychlý. Průměrný chlapec v předškolním věku vyroste z 97 na 117 cm, přibude z 15 na 22 kg.¹ Dívky jsou v šesti letech menší a lehčí než chlapci. V předškolním věku hrají význam tělesné rozdíly. V dětském kolektivu lépe ob stojí dítě, které je vyšší a silnější a naopak hůře tělesně vyvinuté dítě může být velmi plaché a špatně se s ostatními vrstevníky družít. Je dobré takovému dítěti nenápadně pomoci. Nejde však jen o tělesnou výšku, nýbrž také o tělesnou přitažlivost, krásu.² Krásnější děti mají snadnější život, ač si můžeme přát cokoli jiného. Snadněji si pěkné dítě oblíbí například učitel v mateřské škole. V dětském kolektivu tohoto věku hrají význam pouze větší handicap (tělesné vady, vážnější smyslové vady). Mozek v předškolním věku ještě podstatně dozrává, jeho nervová vlákna se opouzdřují a zvyšuje se tak rychlost vedení vzruchu.³ Pohyblivost se zlepšuje jen velmi pomalu, ale rychlost, pohotovost a obratnost při provádění jednotlivých úkonů se zvyšuje. Dítě se díky této změně dokáže například samo obléknout, nebo pomáhat doma při jednoduchých pracích. Úkolujeme ho, aby si pěstovalo smysl pro povinnost a abychom podpořili jeho sebevědomí. „*Předmětem zkoušky je postoj rodičů k rostoucí aktivitě dítěte. Rodiče, kteří dosáhnou rovnováhy mezi podporou zdravého experimentování a usměrňováním přehnaného chování do přijatelných mezí, ve svých dětech povzbuzují pocit „Dokážu téměř vše. Mohu být, kýmkoli budu chtít“.*“⁴ Takové

¹ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, s. 120.

² Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 120.

³ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 120.

⁴ WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*. Praha: Portál, 2002, s. 104.

dítě je aktivní a v dospělosti nebude ochromeno strachem z neúspěchu. Jde za svými sny, jeho život je smysluplný a žitý s odvahou.⁵

1.1.2. Psychický vývoj u předškolního dítěte

V rámci psychického vývoje dítěte se toho v předškolním věku odehrává velmi mnoho. Dítě začíná chápat základní matematické vztahy, jako jsou přímá úměrnost, nebo že čtyři je více než dvě. Pokud chceme urychlit duševní vývoj dítěte, musí to pro něj být zábavná, radostná hra. Jinak je efekt opačný. Předškoláka je lepší nechat si hrát, s čím chce a jak chce. Výchovou můžeme ale podporovat například vývoj řeči. Pokud s dítětem hovoříme co nejvíce, čteme mu pohádky a odpovídáme na nekonečné „sprchy“ otázek, bude v šesti letech schopno užívat dvou a půl tisíce slov.⁶ Myšlení předškoláka je ještě „*egocentrické*“, čímž však není myšlen egocentrismus ve smyslu sobectví. Předškolák ještě např. nechápe, že druzí lidé mají své vlastní hledisko, odlišné od toho jeho.⁷ Mimo egocentrismus je dalším typickým znakem *magičnost*. Předškolák neodlišuje čin a přání a mívá pocit viny nebo naopak radosti, pokud se vyplní něco, co si předtím přálo. Jeho myšlení je také velmi „*antropomorfní*“. Neživé věci připodobňuje člověku. Předpokládá například, že rostliny myslí. Díky svému zvědavému myšlení a věčným otázkám začínajícím „proč?“ a „jak?“ se dítě dostává až k samotné podstatě bytí. Zajímají ho základní otázky o světě a o lidském životě. Jak svět vzniknul? Proč je den a noc? „*Dětskému myšlení je blízký mýtus, má sklon chápat vznik světa jako stvoření, „někdo to musel udělat!“ Vědecká vysvětlení jsou pro ně příliš abstraktní, nedávají smysl.*“⁸

Předškolní dítě je velmi spokojené v dětském kolektivu a na rozdíl od batolecího věku, kdy musel jejich hru organizovat dospělý člověk, si již takto staré děti dokáží velmi složitě a zajímavě hrát. Rodina už mu nestačí. Až na výjimky patří do dobře vedené mateřské školy. Kamarádství v tomto věku trvá krátko. Přesto znamenají velmi užitečnou zkušenost, a proto bychom je měli podporovat, především u jedináčka. Je velmi důležité, aby se dítě naučilo navazovat vztahy již v tomto věku. Pokud se tak nestane, může si s sebou nést následky až do dospělosti. Předškolní děti mezi sebou

---

⁵ Srov. WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*, s. 104.

⁶ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 122.

⁷ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 123.

⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 124.

mluví, ale vedou spíše „jednotlivé monology“. Navzájem se střídají, když jedno domluví, naváže druhé. Neodpovídá k věci, nebylo ostatně tázáno.

Předškolní dítě dokáže poznat z výrazu tváře, co si druhý myslí, jak se cítí a zajímá ho to. Schopnosti vcítění využívá také mravní výchova předškolních dětí.⁹ Argument: „To nesmíš dělat, sestřičku to bolí!“ má smysl. Předškolák také obratně střídá role. Rozlišuje různá práva a povinnosti, které má vůči rodičům, vrstevníkům nebo učitelkám ve školce. Také se začíná učit „*rolí soupeře*“. Soupeřivá role, které děti učíme, dává jejich agresivitě přijatelnou formu a „zapřahá“ ji do služeb vývoje ve směru, který společnosti prospívá.¹⁰ Hlavní je snaha dosáhnout rovnováhy mezi soupeřením a spoluprací.

Předškolní věk je „*typickým obdobím hry*“. Batole spíše experimentuje a ve školním věku začíná hru vytlačovat práce, proto má právě nyní pestrá a intenzivní hra hlavní roli. Rozšiřuje se celý repertoár her. Oblíbené jsou hry na písku, pexeso, prohlížení obrázků a nejspíše vývojově nejdůležitější jsou hry námětové. Například hra na obchod nebo na školu. Dítě se nespokojí s chudými rekvizitami, jako tomu je v batolecím věku a vyrobí si například své peníze. Obvykle si nehraje samo, ale alespoň ve dvojici. Holčičky si většinou nejraději hrají s panenkami a chlapci s hračkami technického rázu, k nimž patří i různé druhy zbraní. Je důležité postoj ke zbraním kultivovat a nepodporovat agresivitu například nevhodnými televizními pořady. Další hrou je kreslení. Dítě chápe, že kresbou může vyjádřit něco konkrétního, není toho ale prozatím schopno. Vůbec se tím netrápí. Načmárá pár čar a prohlásí, že je to například „kočička“. Kresba je pro dítě nejpřirozenější vyjadřovací prostředek. Jedním z prvních motivů bývá člověk. Je dobré umět jejich kresbu číst. Dítě prostřednictvím ní vyjádří více, než je schopné říct slovy.

K dětství neoddělitelně patří také pohádka. V tomto věku láska a citlivost k ní vrcholí. „*Pohádka je blízká dětské mentalitě svou časovou neurčitostí, záhadným umístováním a tajemností, která z toho vyplývá.*“¹¹ Pohádka předškolákovi vyhovuje pro své primitivní rysy. Naslouchání pohádce má pro dítě podobně hojivý účinek jako hra. Vyrovnává se se svými strachy a úzkostmi, které jsou promítnuty bezpečně daleko, přičemž předčítající maminka sedí tak blízko. Zároveň rozvíjí jeho fantazii a slovní zásobu.

---

⁹ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 126.

¹⁰ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 126.

¹¹ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 132.

U předškoláka se objevuje svědomí. Dítě již nerozlišuje pouze odměnu a trest, ale je si dobře vědomo, co je jeho povinností, a také co nemá dělat a proč tomu tak je. Zároveň ví, proč má dobré svědomí, nebo naopak, proč ho trápí výčitky. Dětské svědomí je zpočátku hlavně „negativní“. Jeho obsah se skládá z jednotlivých zákazů. Teprve v adolescenci, kdy prudce stoupá „*autonomie rozhodování a jednání*“, může dojít k obratu, takže převáží „*pozitivní mravní motivace*“.¹² Neustálá mravní výchova v rodině, především ve spojitosti s náboženskou výchovou (spravedlivý a vševědoucí Bůh, potřeba lítosti, odpuštění, odčinění vin atd.), může vývoj svědomí neuvěřitelně stimulovat a kultivovat, někdy však i závažně komplikovat. Vývoj dětského svědomí bychom neměli podporovat tělesnými tresty, kdy dítě pouze zastrašíme a svědomí nepodpoříme, ale odměňovat žádoucí chování láskou a trestat tím, že projevy lásky potlačíme. Je důležité, aby dítě bylo svědkem našeho vlastního mravního jednání a rozhodování. Nejvíce na dítě zapůsobíme v kritických a vypjatých situacích, kdy na výchovu ani nepomyslíme. Pro ducha předškolního dítěte je též důležité poskytování povzbuzení. Přestože rodič jasně vidí nedostatky a omezení, raději zdůrazní přednosti a možnosti.¹³

Pro předškolní dítě je nesmírně důležité, aby se mělo kam vracet. „*Potřebuje hlubinu citového bezpečí v rodině.*“¹⁴ Předškolák utíká mezi dětmi, jak jen může, ale potřebuje mít v rodině orientační bod. Místo, kam se může vracet. Každý z rodičů už pro něj plní jinou úlohu. Otec je pro něj spíše autoritou a matka ta, která má soucit, pohladí, ochrání. V dnešní době už není rozdělení rolí tak jednoznačné. I když tradiční výrazný protiklad mužské a ženské role velmi usnadňuje dětem orientaci ve světě i v sobě samém. Citová pohoda mezi rodiči a dětmi je důležitá pro všechna stadia zdravého duševního vývoje. V předškolním období je potřebná k „*identifikaci s rodiči*“. Dítě do sebe pojme názory a hodnoty svých rodičů tak silně, že je projevuje podvědomě. „*Identifikace*“ je pevná a trvalá vazba, která společnosti umožňuje, aby dítěti vstúpila to nejlepší a bohužel i to nejhorší z osobnosti rodičů.¹⁵ Jedním z nejdůležitějších projevů identifikace je vznik svědomí, díky převzetí rodičovských norem. I sexuální identifikace spadá do předškolního období. Zájem o anatomické rozdíly je velký. Děti zajímají anatomické rozdíly mezi dívkami a chlapci, samozřejmě také mezi dětmi a dospělými. Učí se, kdy je povolena nahota, na co se nesmí sahat a co se nemá okukovat. Většinou stačí

¹² Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 134.

¹³ Srov. WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*, s. 105.

¹⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 135.

¹⁵ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 135.

malé náznaky, aby dítě pochopilo. Musíme být opatrní, protože předškolák může získat dojem, že celá sexualita je něco špatného.

Pozor si musíme dávat též na srovnávání například mezi sourozenci nebo v jakékoli jiné skupince dětí. Vždy vede k tomu, že se odrazované děti cítí ještě odrazovanější.¹⁶ Je správné ke každému dítěti přistupovat individuálně a vyzdvihovat úspěchy v rámci jeho možností, případně zjišťovat, co je příčinou, díky které má s danou věcí problém.

S příchodem televize a sdělovacích prostředků začaly být děti bombardovány tajemstvími dospělých mnohem dříve. Tyto činnosti ženou dítě předčasně do světa dospělých a mohou pohltnout i jeho aktivitu. Pokud by se nezaměstnávalo například hraním videoher, vytvářelo by si vlastní dobrodružství, komunikovalo by s přáteli a s členy rodiny. „Kromě toho, že televize pohlcuje aktivitu, také děti nebezpečně přivyká na chudobu, hlad a násilí.“¹⁷

1.1.3. Spirituální vývoj u předškolního dítěte

Teolog a psycholog James Fowler řadí předškolní dítě do prvního stupně víry, což je „víra intuitivně-projektivní“.¹⁸ V tomto období v představách převládá fantazie, myšlení je předpojmové a významnou roli hrají silné vzory (např.: rodiče). Tento vývojový stupeň navazuje na prvotní „nediferencovanou víru“, která v raném dětství spočívala na základní důvěře a vzájemnosti.¹⁹ Nyní je povaha víry dána rozvíjející se schopností „imaginace“, na jejímž základě se vytvářejí obrazy, orientující dítě k nejvyšší realitě.²⁰ Existuje však riziko, že vzniknou obrazy děsivé, destruktivní, nebo vnucující dítěti poddanost vůči autoritám předkládajícím určitou nauku a morálku.²¹

Děti mají běžně představu o Bohu, Duchu svatém, Ježíši Kristu, Panně Marii podle obrázků z knih, z umění a z vyprávění z hodin náboženské výchovy. Je běžné, že dítě přemýšlí i o andělech (dokonce i nábožensky nesocializované děti). Také běžně propojují své znalosti z náboženské výchovy s vlastními prvky a fantazijními skutečnostmi.

¹⁶ Srov. WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*, s. 106.

¹⁷ WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*, s. 107.

¹⁸ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 253.

¹⁹ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 253.

²⁰ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 253.

²¹ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 253.

Děti mají také představu o smrti. Jsou s ní konfrontovány v médiích i v životě (prarodiče, domácí zvíře).²² Za prvé je pro ně zajímavou záhadou a za druhé se jí bojí. Představují si jí jako bezmocnost, samotu, ohrožení nějakými zlými bytostmi, jako „*pobyt v hrobě zaživa*“.²³ Předškolák nedokáže smrt pochopit jako něco, co je definitivní, co se nedá odestát.²⁴ Častá je představa spánku nebo pobytu v nebi.

1.2. Specifika náboženské výchovy

V kapitole *Specifika náboženské výchovy* nejdříve zmíním právo dítěte na náboženskou výchovu. Pojednám o cílech náboženské výchovy a o primární výchově. Také poukážu na význam náboženské výchovy mimo školu a mimo rodinu.

1.2.1. Právo dítěte na náboženskou výchovu

Jak je známo, právo na svobodné projevení náboženství nebo víry je zmíněno i v *Listině základních práv a svobod* v 15. a 16. článku. Náboženství je neodmyslitelným aspektem lidského bytí, náboženská výchova je tudíž součástí celkové výchovy a začíná již narozením dítěte. Náboženská výchova je zásadní pro rozvoj osobnosti. Musíme si však dávat pozor, aby během této výchovy dítěti nebyl předáván obraz Boha, který brání rozvoji osobnosti a omezuje jeho samostatnost. Dítě se tak či onak s náboženstvím setká, díky celkové náboženské kultuře, která je obklopuje (svátky, kostelní zvony, televizní vysílání,...). Celá Evropa je ovlivněná křesťanskou kulturou. Myslím, že obzvláště v dnešní době je důležité tento fakt připomínat. Náboženství jako skutečnost, která se nás bezprostředně týká, je součástí našeho životního procesu, je ústředním stavebním kamenem našeho „*interpretačního modelu a tím i naší identity*“.²⁵ Tato teze vysvětluje právo dítěte na výklad důležitých životních situací. Lidský vývoj není jen izolované sebe rozvíjení, představuje proces zrání a učení, na němž se od začátku rovnoměrně podílí jak individuum, tak společnost. V dětství si dítě osvojí mateřský jazyk, který mu určitým způsobem otevírá svět duchovních hodnot.

Náboženská výchova je účelná a zodpovědná tehdy, jestliže je utvářena jako předchozí rozhodnutí pro dobro vývoje dítěte, pro rozvoj „*nejhlubších dimenzí jeho*

---

²² Srov. STALA, J. - BRAVENÁ, N. *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*. Formacja socjalna. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie Wydawnictwo Naukowe, 2013. s. 151 – 160

²³ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 124.

²⁴ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem- Vývojová psychologie*, s. 125.

²⁵ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, s. 45.

osobnosti“.²⁶ Člověk má díky nekonečnému otevřenému duchu a vůli schopnost překračovat viditelné. Po celý život je nucen překračovat své vlastní hranice, aby překračoval svoje lidství.²⁷ Česká teoložka Ludmila Muchová rozvádí tři směry transcendence, kdy se člověk stává člověkem. Za prvé rozšíření „já“, kdy člověk není sám se sebou nikdy hotov a stále hledá lepší a plnější život. Za druhé zkušenost „ty“, což je sociální vztah. Plné lidství se vyvíjí a uskutečňuje pouze v braní a dávání, v omezení a odevzdání. A poslední směr je zkušenost smyslu (Boha), kdy si člověk neustále klade otázky. Všechny tyto druhy schopností vedoucí k transcendenci člověka musí být v procesu vývoje zastoupeny.²⁸ Člověk se musí naučit vidět srdcem. Kdo vyloučí hledání smyslu a Boha jako třetí dimenzi, omezuje svou možnost dojít plného lidství. Můžeme tedy mluvit o právu dítěte jako lidské bytosti na náboženskou výchovu v nejširším smyslu.

1.2.2. Cíle náboženské výchovy

Jaké jsou cíle náboženské výchovy a jakým způsobem se jich snažíme dosáhnout? Každá výchova je pozitivní, jestliže hlavním cílem v rámci hierarchie hodnot je základní svoboda, dospělost a samostatné rozhodování mladého člověka. Pokud vede k závislosti člověka, je výchova naopak negativní a destruktivní.

Spolurozhodující je obraz Boha, kterým je určována víra rodičů a zkušenost dítěte s rodiči. Obraz Boha rodičů razí určitým způsobem styl výchovy. Jestliže u rodičů existuje představa, která vidí Boha jako zákonodárce, přísného soudce a morálního dozorce, pak bude styl výchovy sotva podporovat vznik svobodné osobnosti se samostatným sebeurčením a ztíží pozitivní příklon dítěte k Bohu. Jestli je ale představa Boha u rodičů určována důvěryhodným a láskyplným odevzdáním, lze předpokládat, že cíle náboženské výchovy odpovídá svobodná a samostatně se rozhodující osobnost. Vždy bude rozhodující vidět Boha jako toho, který volá lidi, který je miluje a stále znovu podporuje jejich obrácení, který osvobozuje od všech forem otroctví a povzbuzuje člověka silou svého Ducha k rozvíjení osobnosti ve službě ostatním. Bůh, který chce člověka za partnera a přítele.

---

²⁶ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 46.

²⁷ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 47.

²⁸ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 47- 48.

Proces získávání tří základních schopností, nezbytných u náboženské výchovy je nazýván „*sociabilizace*“.²⁹ Patří mezi ně bazální důvěra, komunikační schopnosti a morální schopnosti. V náboženské víře je primárním aktem bazální důvěry důvěra v Boha. Člověk se jí učí především v prvním roce života ve vztahu k matce. Díky schopnosti komunikace si člověk s matkou vytváří vzájemný osobní vztah. Stejně jako je tomu později ve vztahu k Bohu. Při vytváření schopnosti dodržovat mravní normy hraje důležitou roli identifikace lásky. Pokud má identifikace svůj motiv v lásce a ne ve strachu, dochází k vnitřnímu převzetí příkazů a zákazů. Tato schopnost je důležitým předpokladem, neboť neexistuje náboženství, které by nepředpokládalo také etické způsoby chování.

Dítě musíme povzbuzovat také v otázkách. Důležitou součástí dětského přemýšlení je úžas, který se nejdříve projevuje v postoji a pohledu dítěte. První otázky začínající „proč“ se objevují až na začátku třetího roku dítěte. Dítě už není vydáno pouze dojmům, ale vyžaduje interpretaci, i když fascinace a údiv jsou u předškolního dítěte součástí jeho vnímání světa. Povzbuzujeme ho k otázkám, abychom ale podnítili jeho duševní rozvoj, musíme mu na jeho otázky i odpovídat. Čím více se vyvíjí kognitivní schopnosti dítěte a čím více má možnost racionálního přístupu ke skutečnosti, tím větší má právo na to, aby mu bylo vysvětleno a zdůvodněno to, co dělá, případně dělat má.

1.2.3. Význam náboženské výchovy v rodině i mimo ni

Primární katecheze se uskutečňuje v rodině. Dítě se snaží vytvořit vztah a přijmout normu. Výhoda rodiny spočívá ve vysoké toleranci, v dlouhodobém vztahu matky a dítěte a ve zvláštním „*afektivním klimatu*“.³⁰ Z rodičovského vztahu získává dítě základní představy o sobě samém a svém okolí. Bernhard Grom vyzdvihuje tři zkušenosti, kterými může rodina přispět k založení zralé religiozity zakotvené v prožitku. První zkušenost je základní důvěra a pocit vlastní hodnoty, které se mohou pozvolna vyvinout ve zkušenost: Bůh mě vidí kladně, přijímá mě a jsem pro něho důležitý. Druhou zkušeností je pozitivní postoj k životu a radost z něj, ochota vidět v životě něco velkého a dobrého. Tak může být dítě časem schopno děkovat svému Tvůrci a chválit ho, milovat a ctít Boha. Poslední je pozitivní cítění (solidarita, láska k bližnímu), které se nevztahuje pouze na schéma služba – protislužba, ale v Boží bezpodmínečné lásce se může stát příkladem smyslu pro spravedlnost, nezištné ochoty

²⁹ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 53.

³⁰ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 93.

pomoci a solidarity se světem. Bezpodmínečným předpokladem úspěchu je atmosféra náklonnosti a schopnost rozhovoru v rodině. Rodina umožňuje získat základní náboženské zkušenosti, může tomu však také zabraňovat. Šanci na úspěšné působení na dítě bude mít spíše ta rodina, která vychovává ve spolupráci s jinými nositeli náboženské výchovy (katechety a pedagogy), ale v kritickém odstupu od nich. Děti musí mít možnost zažít, že víra není nějaký druh soukromého koníčka, ale že i jiní dospělí a vrstevníci žijí, mluví a jednají podle této víry. Musí prostřednictvím jiných lidí zažít potvrzení toho, co jim dříve zprostředkovávala pouze rodina. Dítě se má na jedné straně seznamovat s náboženskými postoji rodičů a na druhé s dalšími formami jednání v osobě učitelky v mateřské škole, katechety, ale také s konfrontací s velkými postavami dějin.³¹ Zvláštní postavení přísluší církevním mateřským školám, které mají důležitý společenský význam.

1.2.4. Volnočasová náboženská výchova

I v mimoškolní oblasti a za hranicemi rodiny by děti měly vidět, jak se dá život utvářet z křesťanských pozic – slavnosti, hry, tábory nebo třeba i konflikty. Normy, které se vytvářejí ve skupinách dětí například na letním táboře, ovlivňují člověka hlouběji, než oficiální vzdělávací příkazy v církvi nebo ve škole. Dobré jsou též specifické formy bohoslužby pro děti. Cílem těchto bohoslužeb by mělo být spíše vytváření a hledání vlastní víry, méně pak zdokonalení se v poskytnuté víře.

Děti jsou nepřetržitě konfrontovány se vzory. Důležité je, jak se o těchto vzorech hovoří, co se dětem dává za příklad a co se naopak kritizuje. Z pohledu pedagoga jde o zásadní postoj učitele vůči slabému a dobrému žákovi. Jak se o ně zasazuje, jak se snaží je hodnotit.³²

---

³¹ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 97.

³² Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 167.

1.3. Vzdělávání předškolních dětí v církevních dokumentech

V podkapitole „Vzdělávání předškolních dětí v církevních dokumentech“ shrnuji nejpodstatnější fakta, která nám jsou jejich prostřednictvím předávána.

1.3.1. Vzdělávání předškolních dětí v dokumentech II. Vatikánského koncilu

1.3.1.1. Deklarace *Gravissimum educationis*

Deklarace se nevěnuje předškolním dětem přímo, ale jsou zahrnuty ve všeobecných požadavcích na církevní vzdělávání. Deklarace o Křesťanské výchově zdůrazňuje všeobecné právo na výchovu pro všechny lidi bez výjimek, tj. i nezávisle na věku nebo určitém vývojovém stupni. Správná výchova sleduje utváření lidské osoby se zaměřením k jejímu poslednímu cíli, tedy obsahuje eschatologický výhled. Zároveň jí náleží socializační prvek, kterým je výchova k blahu společnosti, jejíž je člověk členem a na jejíchž úkolech bude mít účast, jakmile dospěje.³³ Posvátný sněm také říká, že děti mají právo být vedeny ke správnému posuzování hodnot, k jejich osvojení i dokonalejšímu poznávání a milování Boha. Připomíná také povinnost udělat maximum pro to, aby byla všem věřícím umožněna křesťanská výchova.

Výchova přísluší rodičům, neboť oni dali dětem život. Proto mají být uznáváni za jejich „první a hlavní vychovatele“.³⁴ Rodičovská výchova je velmi důležitá a díky své specifčnosti velmi těžko nahraditelná. Rodiče mají utvářet rodinné prostředí naplněné láskou a oddaností Bohu, které je pak příznivé pro všestrannou výchovu dětí.³⁵ Především v křesťanské rodině, která je obohacena milostí a závazkem svátosti manželství, je třeba, aby se děti od počátku učily podle víry přijaté při křtu poznávat a ctít Boha a milovat bližního.³⁶ Díky rodině jsou postupně uváděny do občanského společenství a do Božího lidu.³⁷ Rodiče by neměli zapomínat, jak velmi je křesťanská rodina důležitá pro rozvoj Božího lidu.³⁸ Přestože výchovný úkol náleží především rodině, měla by pomáhat i společnost.

Některá práva a povinnosti přísluší státu. Například zakládat školy v dostatečném množství. Svým způsobem se povinnost výchovy týká i církve, protože jejím úkolem je všem lidem hlásat cestu spásy. Na prvním místě je „*katechetické vyučování*“, které

---

³³ Srov. GE 1

³⁴ Srov. GE 3

³⁵ Srov. GE 3

³⁶ Srov. GE 3

³⁷ Srov. GE 3

³⁸ Srov. GE 3

mimo jiné posiluje víru a pobízí k „*apoštolské činnosti*“. Deklarace též říká, že je dobré zakládání katolických škol a to podle potřeby v dané době.

1.3.1.2. Konstituce *Lumen Gentium*

K mému tématu se vztahuje článek č. 35 „*Účast laiků na Kristově učitelském úřadu*“. Je zde vyzdvihnut životní stav, který je posvěcen zvláštní svátostí, totiž manželský a rodinný život, který je pro tento úkol velmi cenný. Stav, ve kterém mají manželé povolání v tom, že jsou sobě navzájem a dětem svědky Kristovy víry a lásky. Opět je zde zdůrazněna důležitost a nenahraditelnost rodičů, jako velkého vzoru pro dítě. Křesťanství má prostupovat všechny projevy života a den ze dne je více přetvářet.

Článek č. 40 „*Všeobecné povolání k svatosti*“ se týká i věřících rodičů, kteří usilují o svatost, která se pak projevuje ve výchově.

*„Křesťanská svatost podporuje i v pozemské společnosti lidštější způsob života. O dosažení této dokonalosti ať se věřící snaží všemi silami, které dostali podle míry Kristova daru, aby se následování Krista a snahou se mu podobat oddali celým srdcem oslavě Boha a službě bližnímu v úplném podřizení Otcově vůli. Svatost Božího lidu tak přinese bohaté plody, jak o tom výmluvně hovoří dějiny církve v životě tolika svatých.“*³⁹

1.3.2. Vzdělávání předškolních dětí v *Apoštolské exhortaci Catechesi tradendae*

V roce 1979 se Jan Pavel II. věnuje tématu katecheze v Apoštolské exhortaci *Catechesi tradendae*. Předškolní dítě je zahrnuto do výzev, které se týkají katechetické činnosti v rodině.

Ve 36. článku jsou uvedeny jako často „*rozhodující chvíle ve víře v Boha*“ ty, kdy dítě přijímá od rodičů a z rodinného prostředí první základy katecheze. „*I když to je třeba pouze sdělení, že existuje dobrý a starostlivý nebeský Otec, k němuž se pak dítě učí obracet ve svém srdci*“.⁴⁰ Krátké modlitby, které se dítě naučí jako první nazpaměť, budou začátkem dialogu s Bohem, jehož slovu pak začne dítě naslouchat.⁴¹ Papež Jan Pavel II. se obrací i k rodičům a říká, že nikdy není možné dostatečně zdůraznit, jak významný je tento „*první úvod*“, kterým se dětské schopnosti přivádějí do životně důležitého styku s Bohem. Je to důležitá práce, která vyžaduje velkou lásku a hluboký

---

³⁹ LG 40

⁴⁰ CT 36

⁴¹ Srov. CT 36

respekt k dítěti, jež má právo, aby mu byla křesťanská víra předkládána prostě a pravdivě. Katechezí je člověk připravován na často nelehké úkoly dospělého věku. Pokud jde například o kněžská a řeholní povolání, je jisté, že mnohá z nich vznikla právě při dobré katechezi v dětském a dospívajícím věku.⁴² Rodiče tedy budují vztah dítěte k Bohu jako k osobnímu Bohu a učí je modlit se.

Slova Apoštolské exhorty *Catechesi tradendae* nehovoří jen o zdravých dětech, ale i o tělesně a duševně nemocných, protože i oni mají na poznání „tajemství víry“ stejné právo jako jejich vrstevníci.⁴³ I zde sehrává rodinná výchova důležitou úlohu i ve smyslu spirituálním, byť si rodič může myslet, že dítě tyto projevy nevnímá.

Nejinak i děti, které se narodily a byly vychovány v nekřesťanském prostředí, nebo tam, kde chybí náboženský život, a i přes to si přejí poznat křesťanskou víru. Všem těmto dětem by měla být zajištěna přiměřená katecheze, aby mohly „růst ve víře“ a postupně podle ní žít, přestože jim často chybí opora a mnohdy se ve svém okolí setkávají i s odporem, čímž ještě více trpí.⁴⁴

Je vhodné, aby katecheze užívala rozličných metod podle věku a rozumové úrovně přijímajících, stupně jejich církevní a duchovní zralosti a dalších okolností tak, aby dosáhla vlastního cíle, jímž je výchova k víře. Katecheze má vycházet z Božího zjevení a držet se ho. Katecheté se musí vyhnout pokušení neoprávněně přidávat ke katechetické výuce ať už otevřeně či skrytě ideologické teorie, a to hlavně politicko-sociální povahy, stejně jako osobní politické názory. V rámci metodologie se dokument zabývá také učením nazpaměť, které bylo v minulosti velmi silně zastoupené. Dříve převážně ústně se vyjadřující civilizace učila základní pravdy nazpaměť. Hlavní nevýhodou tohoto způsobu však je, že látka je pouze nedostatečně vstřebávána, někdy dokonce vůbec ne. Navíc se vše omezuje jen na znalost formulí, které jsou pouze opakovány bez většího prohloubení. Učení nazpaměť s sebou však nenese pouze nevýhody, a tak by měli být harmonicky uvedeny v rovnováhu „*úvaha a samovolnost, dialog a mlčení, napsané a naučené nazpaměť*“.⁴⁵

Úkol katecheze se týká všech věřících. I *Apoštolská exhortace Catechesi tradendae* opět poukazuje na velký význam katechetické činnosti v rodině, která má zvláštní a v jistém smyslu nenahraditelný ráz, jak bylo zdůrazněno i v dokumentech II. Vatikánského koncilu. Výchova k víře ze strany rodičů – s níž se má u dětí začít

---

⁴² Srov. CT 39

⁴³ Srov. CT 41

⁴⁴ Srov. CT 42

⁴⁵ Srov. CT 55

již od nejútlejšího věku – „se děje již tím, když si členové každé rodiny navzájem pomáhají k růstu ve víře osobním vydáváním svědectví křesťanského života, často tichým, avšak vytrvalým, projevováním v rytmu každodenního života podle zásad evangelia“.⁴⁶ Celá výchova se stává účinnější, pokud v souvislosti s rodinnými událostmi i v domácím prostředí zdůrazníme křesťanský obsah událostí, jako jsou např. přijetí svátostí, velké liturgické svátky, narození dítěte nebo úmrtí. Ideální je, pokud jdou rodiče ještě dále a navazují na metodicky podávanou náboženskou výchovu, kterou dítě přijímá jinde. V případě, kdy jsou pravdy o základních otázkách víry a křesťanského života znovu připomínány a diskutovány v domácím prostředí, které je přátelské a plné respektu jednoho k druhému, poznamenají děti na celý život. „Rodinná katecheze tedy předchází, doprovází a doplňuje každou jinou formu.“⁴⁷

Rodiče se nikdy dokonale nepřipraví na katechetickou službu pro své děti. Dokument také připomíná, že osoby a instituce, které pomáhají rodičům plnit tento úkol, prokazují této katechezi neocenitelnou službu. Rodiče nemají všechny znalosti, ale nemá je to vést k letargii. Právě církevní dokumenty vyzývají, že rodiče hrají v podstatě nejdůležitější roli pro utváření vztahu k Bohu a k jeho lidu (k církvi).

Na druhou stranu tento dokument říká, že tam, kde je sekularismus, jsou jím ovlivněny i rodiny a tato „domácí církev“ zůstává prostředím, v němž děti mohou přijímat skutečnou katechezi.⁴⁸ Rodiče se nepřipraví nikoli z důvodu neschopnosti, ale protože mají plno jiných starostí a nestíhají vytvářet „katecheze“ pro své děti, jako někdo, kdo má tuto výchovu jako „náplň práce“. Pedagog v mateřské škole se připravuje jinak než rodič doma, když dítě učí.

1.3.3. Vzdělávání předškolních dětí ve *Všeobecném direktoriu pro katechizaci*

Podrobněji o náboženské výchově předškolních dětí pojednává také *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, které schválil Jan Pavel II. v roce 1997. V dokumentu se dozvídáme na rozdíl od těch předešlých více o adresátech katecheze.

Tak jako předešlé dokumenty vyzdvihuje rodiče jako první vychovatele dětí ve víře. Náboženské probouzení malého dítěte v prostředí rodiny je nenahraditelné. Dospělí jsou mu vzorem a předávají mu svědectví křesťanského života. Díky křtu se dítě stává

---

⁴⁶ CT 68

⁴⁷ CT 68

⁴⁸ Srov. CT 68

privilegovaným členem Božího království. Uvedení do křesťanského života upevňováno, pokud se v rodině dbá na podtržení křesťanského obsahu svátků či určitých rodinných událostí.⁴⁹ „*Rodinná katecheze skutečně předchází, doprovází a obohacuje každou jinou formu katecheze.*“⁵⁰ Rodiče mají odpovědnost za výchovu svých dětí, proto je důležité, aby jim bylo ze strany církve pomáháno. Prostřednictvím osobních kontaktů, setkání, kurzů a také formy katecheze s dospělými adresované právě rodičům.⁵¹

Na katechizaci malých dětí mají podíl různí „*výchovní činitelé*“, kteří se navzájem doplňují. Předškolní věk je obdobím prvního zapojování do společnosti jak v rodině, škole tak v církvi a je proto brán jako rozhodující pro budoucnost víry. Nesmíme zapomínat, že kromě církevního prostředí mají na výchovu dítěte vliv dvě socializační prostředí. Jednak rodinné, které je téměř nenahraditelné díky pozitivnímu prostředí, kde je dítě přijímáno a kde vidí rodiče jako svůj vzor. Druhé prostředí, o kterém dokument hovoří, je škola, která je mnohem širší. Pod pojmem škola můžeme rozumět i předškolní zařízení, která jsou mateřskou „školou“. Dítě má možnost lépe rozvíjet své intelektuální a citové schopnosti. Často se mu zde dostává i náboženského vzdělání. Toto vše vyžaduje od katechetů stálou spolupráci s rodiči i s těmi, kdo vyučují ve škole, podle možností prostředí.⁵²

Nesmíme zapomínat na děti, které jsou o náboženskou výchovu ochuzeny. Například v rodinném prostředí, protože pocházejí z neúplných rodin, nebo trpí společensky nestabilními podmínkami, nebo nechodí do školy. Často nejsou pokřtěné nebo nepokračuje jejich uvádění do křesťanského života. Je na křesťanském společenství, aby se těchto dětí ujímalo, diskutovalo s jejich rodiči a pečovalo o katechizaci přiměřenou možnostem a konkrétním potřebám dětí.⁵³

Existují tři formy výchovy ve víře. Jsou to křesťanská výchova v rodině, katecheze a vyučování náboženství ve škole. Mají mezi sebou niterný vztah a je věcí každé diecéze rozlišovat různé okolnosti, které mají vliv na „*křesťanskou iniciaci dětí*“.⁵⁴ V důsledku toho místní církve a biskupská konference stanoví vlastní zaměření

---

⁴⁹ Srov. CT 68

⁵⁰ VDK 226

⁵¹ Srov. VDK 227

⁵² VDK 179

⁵³ VDK 179

⁵⁴ VDK 76

pro různá prostředí a budou podněcovat aktivity, které jsou odlišné a navzájem se doplňují.⁵⁵

1.3.4. Vzdělávání předškolních dětí v *Katechetické směrnicí České biskupské konference*

Katechetická směrnice České biskupské konference opět zdůrazňuje důležitost rodiče, jakožto „hlavního hlasatele křesťanského poselství“ dítěti. Slova katechetické směrnice nabádají rodiče, aby vyhrazovali dětem přiměřený čas, ve kterém ho formou vyprávění, četby, atd. budou uvádět do tajemství víry.

„Vedle všeobecné předškolní výchovy by se měla uskutečňovat i první mimorodinná katecheze“.⁵⁶ Směrnice též upozorňuje na vhodnost zvaní dětí do kostela na dětskou mši nebo alespoň dětskou bohoslužbu slova, při které jsou děti co nejvíce zapojeny (zpěv, formulace jednoduchých přímlovů a poděkování, přinášení obětních darů), je možné používat i tabule, hraných scének, kvízů atd.⁵⁷

1.3.5. Zhodnocení získaných informací o náboženské výchově u předškolních dětí z církevních dokumentů

Celkově se církevní dokumenty vyjadřují o předškolních dětech ve věku tři až šest let pouze v souvislosti s rodinou a výchovou dětí. Na mnoha místech je pouze zdůrazňováno, že hlavní vliv a výchovnou roli zastávají v tomto věku rodiče dítěte.

Často jsou spojovány již se školním věkem. Možná by texty mohly konkrétněji reflektovat, jak pomáhat rodičům takto malých dětí, protože právě oni jsou v tomto věku pro dítě nejdůležitější a mají většinou v rukou veškerou jeho křesťanskou výchovu. Myslím, že by bylo dobré, kdyby existoval podrobnější návod, jak rodičům a jejich dětem na cestě iniciace pomoci. Dokumenty magisteria hovoří o problému všeobecně. Je mnoho zemí a v nich naprosto odlišné podmínky pro náboženskou výchovu dětí, proto by bylo dobré, kdyby existoval podrobnější návod s konkrétními podněty pro situaci v naší zemi právě pro rodiče, katechety a pedagogy předškolních dětí. Díky demokracii, která v naší zemi vládne, máme téměř neomezené pole působnosti. Náboženská výchova může probíhat beztrápně již v mateřských školách. To považuji za velkou výhodu dnešní doby. Možná by v dokumentech magisteria mohla

---

⁵⁵ VDK 76

⁵⁶ *Katechetická směrnice České biskupské konference*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994, s. 14.

⁵⁷ Srov. *Katechetická směrnice České biskupské konference*, s. 14.

být zmínka o didaktických pomůckách, které hrají pro dítě v tomto věku významnou roli. Například jak mají takové pomůcky vypadat, na co si dát pozor, do jakých podrobností mají zacházet, tak aby podávaly fakta o katolickém náboženství a víře srozumitelně a pravdivě. Ze strany dítěte zde vnímám hrozbu špatného pochopení, které si může přenést až do dospělosti, čímž můžeme ve víře daného člověka napáchat velké škody.

1.4. Náboženská výchova v rodině, ve škole a v církvi

Náboženská výchova by se již u předškolních dětí měla uskutečňovat na více úrovních.

1.4.1. Náboženská výchova předškolního dítěte v rodině

První náboženská výchova předškolního dítěte se děje v rodině. Rodinné prostředí je dítěti nejbližší a k jejím členům má obvykle největší **důvěru**. A protože v něm v předškolním věku tráví téměř všechnen čas, je toto prostředí pro výchovu dítěte nejpodstatnější.⁵⁸ Křesťanští rodiče se k zodpovědnosti za výchovu svých dětí zavazují již při udílení svátosti manželství, jak zdůrazňují církevní dokumenty.⁵⁹ Jsou Bohem povoláni k úkolu zosobňovat dětem jeho lásku. Tak spolupracují na stvořitelském plánu. Pobídku k výchově dětí najdeme například v knize Přísloví: „*Zasvěť už chlapce do jeho cesty, neodchýlí se od ní, ani když zestárne*“.⁶⁰ V rodinné církvi mají být rodiče slovem i příkladem prvními hlasateli víry pro své děti a v každém z nich mají podporovat jeho vlastní povolání.⁶¹

V praxi **nelze rozlišovat křesťanskou výchovu od výchovy obecné**. Základem je výchova k důvěře a k naději, což je výchova k životu, ve kterém počítáme s Bohem, protože on jediný naši důvěru a naději nezklame. V rodině by neměla chybět výchova k lásce a rozvoj citů. Záleží, jak se chováme k dítěti a k sobě navzájem, jaké mu dáváme podněty. Specifické prostředí rodiny je také vhodné místo pro sexuální výchovu. Tam, kde rodiče neodpovídají dětem na otázky ohledně sexuality anebo odpovídají vyhýbavě, přestanou se jich děti brzy ptát a ptají se jinde.⁶² Radostné prožívání života, ve kterém obdivujeme krásu stvoření, když máme zájem o druhé, je pro dítě nejlepším

⁵⁸ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2002, s. 82.

⁵⁹ VDK 227; LG 35

⁶⁰ Př 22,6

⁶¹ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 83.

⁶² Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 85.

předpokladem pro poznávání přesazných skutečností, nad kterými můžeme žasnout a které vypovídají o Boží existenci.

Rodina je základem křesťanské společnosti, ve které chce být Bůh přítomen, oslavován, tázán a **zvěstován dětem**. Děti vidí na příkladu dospělých, jakým způsobem s Bohem rozmlouvají, do jaké míry na něj spoléhají a jak ho oslavují. Náboženské návyky a rituály, které dítě v rodině pozná, velmi často i později buď jako celek přejímá anebo je jako celek bez větší diference odkládá.⁶³ Křesťanská výchova neznamena jen vštěpování určitých pravd a zásad, ale především probouzení zájmu o tyto pravdy, tedy přemýšlení o nich. Odpovědi na otázky bychom měli hledat společně s dětmi a to tam, kde je najít mohou, tedy v Písmu a v modlitbě. Pro dítě je velmi důležité, aby se modlila celá rodina společně. Modlitba s dítětem musí být krátká a měli bychom mu dát možnost se Bohu „vypovídat“. Dobré je, když se dítě brzy naučí nějakou modlitbu (např. modlitbu Otče náš) z paměti. Pomůže mu to v situaci, kdy se chce samo pomodlit, ale neví jak začít.

V rámci náboženské výchovy je podstatné v rytmu týdne vyzdvihnout **den Páně neděli** a v rytmu celého roku **hlavní křesťanské svátky**. Je důležité, jak dítě tyto chvíle prožije a v rodině se nejnadhěji vytváří vhodná atmosféra. Dítě vidí, jak tyto okamžiky prožívají rodiče. V neděli si na něj udělají víc času, jedou společně na výlet a především jdou společně na mši svatou. Pro rodiče i děti je dobré pokud se na bohoslužbu připraví předem. Pro děti jsou pak čtení již známá a ví, co se kdy odehrává. Pro rodiče je příprava také výhodou, protože při obřadu se často věnují dítěti a nestíhají vše postřehnout. To že jsou Velikonoce a Vánoce významnými svátky dítě brzy vycítí díky velkým přípravám, výrazné výzdobě a pestré symbolice. Základ je však vždy v obracení se k Bohu, což je nejlépe patrné v době postní před Velikonocemi.

Rodiče mají významnou roli jako průvodci svých dětí také v **mimořádných situacích** v životě dítěte a celé rodiny. V situacích, které jsou pro dítě zvlášť vyhraněné a mezní, se může stejně jako u dospělého velmi intenzivně prohloubit nebo také úplně proměnit vztah k Bohu, který najednou jakoby odporuje a protiřečí tomu, jak ho dítě vidělo před tím.⁶⁴ Typickým příkladem jsou otázky týkající se smrti. V tomto případě nesmí nastat problém u dospělých. O smrti by dítěti měl vyprávět někdo, kdo se smrti nebojí a ze života se raduje. Dobře vedené dítě, které je vychovávané ve víře v dobrého Boha, u kterého nám bude po smrti dobře, si se smrtí hlavu neláme. Prostě tomu věří.

⁶³ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 86.

⁶⁴ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 93.

Není dobré se tématu smrti vyhýbat, protože patří k životu, a když se dítě se smrtí setká, nemělo by zůstat se zážitkem samo, ale má mít možnost se opřít o někoho komu plně důvěřuje.⁶⁵ Ještě těžší situace nastává, pokud se dítě setkává se smrtí přímo v rodině u někoho blízkého, koho dobře zná. Například když je nemocný otec nebo matka dítěte. Dítě na setkání musíme připravit, o nemocném s ním mluvíme a společně se za něj modlíme. Nemocný by ve svém nejbližším okolí měl zažívat radost a naději. Chování ostatních členů rodiny posiluje důvěru a odvalu dítěte nebo mu ji naopak bere.⁶⁶ V případě kdy onemocní dítě samotné, pociťuje, že Bůh který ho má rád, si protiřečí. Předškolní dítě si tuto situaci může spojovat i s pocity viny. Opět je na dospělém, který dítě doprovází, zda mu dokáže předat důvěru ve šťastnou budoucnost. Toto platí i v případě blíží-li se smrt. Utěšujme dítě naději, že ho má Bůh rád, že o něm ví a postará se o něj. Hodně z našich nemocných dětí ví, že zemřou a že smrt znamená loučení. Není pro ně však možné myslet na svou neexistenci. Ve svém podvědomí tušíme všichni, že jsme nesmrtelní.⁶⁷

Je mnoho dalších hraničních situací, které dítě poznamenají. Například odloučení jednoho z rodičů v důsledku rozpadu manželství nebo i díky pracovním povinnostem. Dítě prožívá smutek z ochuzení o úplnou rodinu a potřebuje oporu v blízké osobě. Další situace, ve které dítě potřebuje naši pomoc a porozumění je přestěhování celé rodiny do nového místa. Dítě ztrácí své kamarády a jistotu ze známého domácího prostředí. Potřebuje podporu jak v samostatném jednání, tak i v hledání kamarádů. Samozřejmě mohou dítě ovlivnit i radostné události jako je narození nového sourozence a jeho křtiny. Starší dítě pak ale nesmí být přehlíženo, jinak je logické, že bude na všem opečovávané miminko žárlit. Je především na rodičích, jak dítěti pomohou tyto nelehké okamžiky zvládnout tak, aby se jeho víra upevňovala, dozrávala a ne naopak.

1.4.2. Náboženská výchova v mateřské škole

Církev tuto formu náboženské výchovy uznává ve svých dokumentech jako nejlepší pro dítě, uznává její zvláštní význam a je tedy ze strany církve žádaná.⁶⁸

Vlastní **ráz katolické školy** a hlavní důvod, proč by jí katoličtí rodiče měli dát přednost, spočívá především v kvalitním vyučování náboženství spojeném s výchovou

---

⁶⁵ Srov. GRUBER, Elmar. *Děti se ptají na Boha*. Praha: Portál, 1994, s. 65-70;

LEISTOVÁ, Marielene. *První zkušenost s Bohem*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 116-127.

⁶⁶ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 94.

⁶⁷ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 95.

⁶⁸ Srov. VDK 179; GE 5

žáků.⁶⁹ Katolické instituce mají respektovat svobodu svědomí, což znamená, že zvenčí nesmí svědomí ovlivňovat žádným nátlakem. Zároveň mají povinnost náboženskou výchovu přizpůsobovat často velmi odlišným životním situacím žáků. V neposlední řadě by měli žáky vést k tomu, že jsou ve svědomí zavázáni žít ve službě Bohu v duchu a pravdě podle Božích a církevních přikázání.⁷⁰

Náboženská výchova ve škole, v našem případě v mateřské škole, má také mnohá **specifika**. Na rozdíl od katecheze se náboženské výuky zúčastňují všechny děti, tedy věřící všech konfesí, nevěřící a také děti bez vyznání. Tato výchova často slouží jako první evangelizace, aby zúčastnění mohli dojít k přijetí křesťanského poselství a ke konverzi.⁷¹ Na základě kontaktu s dětmi z jiných církevních konfesí, může jít také o první ekumenické prostředí.⁷² Účelem náboženské výuky je zprostředkovat obsah víry a identity křesťana.⁷³ Věřící žák může prohloubit své znalosti a později se uvědoměleji pro svou víru rozhodnout. Lze tak předejít náboženské nezralosti či lhostejnosti. Dítě, které se doposud s náboženstvím a vírou nesešlo, poznává úplně nový pohled na svět a otevírá se mu tak nová cesta. Úkolem náboženské výchovy je zprostředkovat dětem přehledně a uspořádaně znalosti o křesťanském náboženství a jeho podstatě a projevech. Výuka by měla umožnit konfrontaci s problémy smyslu života spolu s etickými důsledky a upozorňovat na existenci otázek, které člověk nemůže v životě dost dobře ignorovat. Náboženská výchova ve škole bude mít ráz spíše kulturní, zaměřený k poznávání různých náboženství a názorů díky společenství dětí z různých konfesí. Cílem výuky náboženství je přivést člověka ke svobodnému a odpovědnému postoji vůči víře a náboženství.⁷⁴

Rodiče mohou na náboženskou výchovu, která probíhá ve škole, navazovat doma, a tak získávat nové podněty a účinněji prohlubovat víru svého dítěte.⁷⁵

Křesťanských mateřských škol je v naší zemi poměrně málo. I když se situace zlepšuje, stále je pro mnohé rodiče možnost dát dítě do křesťanské mateřské školy, jejímž zřizovatelem je katolická církev, nedostupná. V tomto směru mají výhodu rodiče z velkých měst. V současné době je v naší zemi 25 takových škol a to právě ve větších

---

⁶⁹Srov. CT 69

⁷⁰Srov. CT 69

⁷¹Srov. VDK 74

⁷²Srov. VDK 74

⁷³Srov. VDK 74

⁷⁴Srov. VDK 74

⁷⁵Srov. CT 68

městech.⁷⁶ Existují však mateřské školy, kde je zřizovatelem například obec, ale náboženská výchova zde probíhá. Rodiče si mohou vybrat, zda chtějí, aby se jejich dítě této výchovy zúčastňovalo (jak prozradil průzkum, který je součástí této práce). Pokud rodiče nemají dostupnou katolickou mateřskou školu, měli by alespoň využívat náboženskou výchovu na faře, která v mnoha farnostech probíhá (opět podle výsledků z průzkumu).

1.4.3. Náboženská výchova předškolních dětí v církvi

V podkapitole *Náboženská výchova předškolních dětí v církvi* pojednávám o katechezi, jakožto třetí formě náboženské výchovy.

Účastníky katecheze mají být věřící, tedy ti co již prošli první konverzí. Myslím si, že u předškolních dětí toto ohraničení dost dobře použít nemůžeme, protože pokud vyrůstají ve věřící rodině, je pro ně víra něco samozřejmého a díky svému psychickému vývoji ještě nedošly ke zpochybňování něčeho, co je pro ně nanejvýš logické.

Katecheze je dnes chápána jako výchova víry. Dokumenty magisteria nám to potvrzují (např.: dekret *Christus Dominus*). Uvádět do života víry a rozvíjet ji není v dnešní velmi složité době vůbec jednoduché. Dnešní společnost je spíše nevěřící, ovládaná racionalismem, nebo naopak tíhne k šíření posvátna a náboženských zážitků v emocionálně orientovaném zázemí. Náboženské proudy a různá uskupení jsou v současnosti na vzestupu.⁷⁷

Křesťanskou vírou vstupujeme do skutečnosti, která není odhalitelná našimi smysly. Ježíš říká, že orgán, kterým člověk může „vidět“ Boha, je čisté srdce (celková ryzost osobnosti, upřímná otevřenost spojená s touhou po Bohu).⁷⁸ Katecheze je výchovou víry, která nekončí tím, že člověk víru vyzná. Má za účel podporovat neustálé vyžívání v ní.

„Prvky, které utvářejí každou iniciaci, jsou podle tradice: výuka nebo formace, osobní a existenciální osvojení si kultury skupiny (prostřednictvím hlubokých zkušeností a zvnitřněním postojů) a určitý celek rituálních ceremonií.“⁷⁹

Katecheze též neopomíjí sféru lidského jednání, a proto by v sobě měla zahrnovat i výchovu k modlitbě, uvádění do liturgického a svátostného života, přispívat k mravní

---

⁷⁶ Srov. *Výroční zpráva Církve římskokatolické za rok 2013*. Praha: Česká biskupská konference, 2014.

⁷⁷ Srov. DŘÍMAL, Ludvík - ALBERICH, Emilio. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 88-89.

⁷⁸ Srov. DŘÍMAL, Ludvík - ALBERICH, Emilio. *Katechetika*, s. 89-90.

⁷⁹ DŘÍMAL, Ludvík - ALBERICH, Emilio. *Katechetika*, s. 94.

formaci, vychovávat k pokoji a spravedlnosti, připravovat ke správné angažovanosti v oblasti sociální a politické, podporovat ekumenický dialog a vychovávat k životu ve společenství.⁸⁰

Účelem katecheze je doprovázet člověka na jeho cestě ve víře směrem ke zralosti a vychovávat ho ve vztahu ke Kristu. Jejím cílem je uvést člověka do důvěrného vztahu s Ježíšem Kristem a skrze něho k Otci v Duchu svatém.

Katecheze potřebuje dobré formační prostředí. Pro dítě je založeno na kontinuálním svědectví dospělých, kteří jsou dítěti nejbližší, s nimiž se dítě emocionálně identifikuje a kteří dostatečně projevují svůj postoj k Bohu.⁸¹

Hlavní část katecheze u předškolních dětí probíhá v rodině. Věřím ale, že i katecheze probíhající na faře, může být pro předškolní dítě velmi obohacující. Zajisté též pomůže na cestě ke zralé víře v Boha. Vedlejším účinkem je setkání s jeho vrstevníky, se kterými se v budoucnu může scházet a zakládat různá společenství. Právě rituály, kterými jsou pravidelná setkávání a společné modlitby, jsou pro děti tak důležité nyní i do budoucna.

---

⁸⁰ Srov. VDK 85-86

⁸¹ Srov. DRÍMAL, Ludvík - ALBERICH, Emilio. *Katechetika*, s. 121-122.

2. Didaktika náboženské výchovy u předškolních dětí

V kapitole *Didaktika náboženské výchovy u předškolních dětí* nejdříve popíší náplň náboženské výchovy a metodu, poté jednotlivé didaktické pomůcky použitelné při této výchově a na závěr pedagoga. Učitel je součástí a činitelem didaktického procesu, jaký má být ve vztahu k předškolnímu dítěti?

2.1. Náplň náboženské výchovy a metoda

U náboženské výchovy si musíme uvědomit, že víru a vztah k Bohu naučit nelze, co je však možné, je připravit Pánu cestu („Připravte na poušti cestu Hospodinu!“)⁸² tím, že zprostředkujeme předškolnímu dítěti vše, co mu usnadní Boha poznat a přijmout.⁸³ Prvně však musíme v dítěti probudit touhu po Bohu.

Náplň náboženské výchovy u předškolních dětí by mělo být především „*uvádění do Písma svatého a výchova k modlitbě*“.⁸⁴

Také vlastní příklad rodičů dětem je velmi důležitý, protože ukazuje dítěti skutečný vztah k Bohu skrze Ježíše Krista.⁸⁵ Víru můžeme dětem předávat kromě našeho příkladu i na vzoru světců a světic, samozřejmě dětskou řečí. Vyzdvihnout jejich ctnosti, díky kterým byli svatořečeni a podle kterých bychom měli žít i my. U složitějších otázek, týkajících se například Boží trojjedinosti, by měl rodič respektovat určité tajemství a měl by odborné seznámení s tématem přenechat odborníkům. Díky neodborným výkladům si dítě může nést mylné vysvětlení až do dospělosti. Vždy by podle mě mělo platit pravidlo: neříct vše (pokud je problematika pro předškolní dítě těžko pochopitelná), ale nelhat!

Rodinná i skupinová náboženská výchova dětí má společný **cíl**, avšak v metodě se liší. Zatímco v rodině vycházíme především z běžných situací, na které reagujeme, ve skupinové křesťanské výchově musí být každý krok, každá činnost, důkladně promyšlena tak, aby sledovala důsledně stanovený cíl.⁸⁶ Ten je součástí tří základních kroků v každém pedagogickém působení.⁸⁷ První je návrh činnosti, což je představa pedagoga, jakým způsobem chce v dané skupině dosáhnout stanovených cílů. Druhý je realizace činnosti a třetí závěrečné zhodnocení, které učitele informuje o tom, jaké jeho práce přinesla výsledky. Použijeme-li novou metodu, neměli bychom

---

⁸² Iz 40, 3

⁸³ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 99.

⁸⁴ Srov. VDK 178

⁸⁵ J 3, 16

⁸⁶ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 100.

⁸⁷ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 100.

vycházet hned z prvního hodnocení, protože děti a ani samotný učitel na ni není zvyklí a neumí ji správně aplikovat.

Při přípravě programu katecheze musíme myslet na cíl. Ten musí být nejdůležitější a k němu máme směřovat a z něj vycházet u všech ostatních činností. Ty by měli s námi stanoveným cílem souviset. Hlavní myšlenka musí být vyslovena několikrát v průběhu programu a dětem musí být ukázána její „aplikace“ do jejich konkrétního života. Katecheta si musí dát pozor, aby „**jádro**“ (**hlavní myšlenka**) katecheze děti opravdu zaujalo a ideálně je spojil s citovým prožitkem. Toho je možné dosáhnout např. při dramatickém vyprávění. Velkou roli vždy hrají podněty zasahující co nejvíce smyslů. V programu by neměla chybět činnost k „*utvrzení*“, jako je například kreslení, rukodělné vyrábění, hra, divadlo, kvíz apod. Dále nesmí chybět modlitba, která je nutným předpokladem růstu vztahu dětí k Bohu. V programu by neměly chybět písničky. Děti se při nich uvolní a odreagují, především pokud zařadíme ukazovací nebo taneční prvky, tzn. prožívají duchovní rovinu jiným způsobem. Texty písní by se měly vztahovat k tématu.

Účinnost náboženské výchovy záleží na podmínkách, ve kterých je uskutečňována. Problém může být ve velmi odlišných zkušenostech a vzdělání dětí z domova, větších věkových rozdílech nebo nadměrném počtu účastníků. Nejprve by tedy katecheta měl zvážit jaké je složení skupiny, místo a čas. Místo, na kterém náboženská výchova probíhá je důležité. Může probíhat na faře, v mateřských školách, v domácnostech nebo přímo v přírodě. Pro růst vztahu k Bohu musíme hledat takové prostředí, v němž se děti přirozeně dobře cítí, ve kterém můžeme „tancovat“ a výtvarně tvořit. Výzdoba místnosti by měla podtrhávat to, co zde děti dělají.⁸⁸

V rámci náboženské výchovy využíváme „*monologické metody*“, z nichž nejčastěji používáme výklad v jeho různých formách (vyprávění, popis, vysvětlování). Jednotlivé formy se v praxi často prolínají. Hlavními rysy vyprávění jsou konkrétnost, epičnost, živost a bohatost představ. Metoda vyprávění plní více funkcí, a to především funkci poznávací, ale i motivační.⁸⁹

Důležité jsou též „*metody dialogické*“, které jsou založeny na přímé interakci mezi vyučujícím a žáky nebo mezi žáky navzájem, předpokládají jejich vzájemnou komunikaci. Jde o metody, pomocí nichž dokážeme děti významně aktivovat. Rozvíjí jejich kognitivní schopnosti, emocionálně motivační stránky osobnosti,

⁸⁸ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 97.

⁸⁹ Srov. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999, s. 172.

ale i komunikativní dovednosti. Při náboženské výchově můžeme využít „metodu rozhovoru, dialog, diskuze a brainstorming (burzu nápadů)“.⁹⁰ Též „**teologizování**“ lze využít při náboženské výchově předškolních dětí. Jde o metodu teologického rozhovoru, při kterém nezačínáme z pozice víry dítěte, ale vedeme ho do míst, kde se věří i předškolní dítě je schopno teologické výpovědi.⁹¹

„**Metody názorně demonstrační**“ uvádějí děti do přímého kontaktu s poznávanou skutečností, obohacují jejich představy, konkretizují abstraktní systém pojmů a podporují propojování poznávané skutečnosti s reálnou životní praxí. Domnívám se, že „*metoda názorně demonstrační a metoda praktických činností žáků*“, ve které je převažujícím pramenem poznání přímá činnost žáků (přímý styk s předměty, skutečností a možnosti manipulace s nimi), jsou u předškolních dětí neopomenutelné, díky nejlepšímu zapamatování pomocí zapojení co nejvíce smyslů.⁹²

„**Hra jako vyučovací metoda**“ předškolním dětem vyhovuje. Hra navozuje pokusné jednání, otevírá prostor pro projevování iniciativy a tvořivosti.⁹³

2.2. Didaktické pomůcky u předškolních dětí

K přípravě na náboženské vzdělávání nutně patří i příprava pomůcek. Využívat můžeme poměrně širokou škálu didaktického materiálu. Mezi něj patří: knihy (dětské bible, misálky pro děti, knížky s modlitbami, celistvé metodiky, životopisy svatých, leporela), plakáty, zpěvníky, loutky, obrazy, karty s obrázky, omalovánky, pracovní listy, pexesa, filmy s náboženskou tematikou, zpívané nahrávky a deskové hry.

Pro předškolní děti jsou všeobecně vhodné názorné pomůcky a učebnice, které nejsou příliš rozsáhlé a se kterými mohou dále pracovat. Dobré jsou předpřipravené pracovní listy, které děti dále doplňují a které jsou dnes k dispozici na některých webových portálech (např. www.cestykatecheze.cz). Nejdůležitější ovšem je, aby si děti často odnášely domů výsledky své vlastní tvořivé práce připomínající jim hlavní myšlenku příslušné katecheze a její aplikaci do jejich dětského života.⁹⁴

---

⁹⁰ Srov. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*, s. 174-178.

⁹¹ Interaktivní vzdělávání sboru ad extra a ad intra. in Hanes, P (ed.) *Cirkevný zbor vo vzťahu k spoločenskému prostrediu*, PF UMB: Banská Bystrica, 2010. *Pedagog 2010 plus ZEC*, 90 s., s. 79.

⁹² Srov. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*, s.180-181.

⁹³ Srov. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*, s. 184.

⁹⁴ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla. *Křesťanská výchova dětí*, s. 101.

„Didaktické pomůcky ulehčují teoretickou i praktickou přípravu na výuku“.⁹⁵ Patří k nim i různé metodiky s konkrétními pomůckami k jejich provedení potřebné. V naší zemi nejsou pro předškolní děti metodiky vypracované. Většina katechetů proto vybírá z těchto tří zahraničních metodik, které jsou přepracovány pro předškolní děti v našich podmínkách: Pedagogika Franze Ketta- *Aby malé bylo velké*, koncepce náboženské výchovy Sofie Cavalletti- *Katecheze dobrého pastýře* a metoda J.W. Berrymana- *Godly play*.

Pedagogika Franze Ketta je na smysly zaměřená a skládá se z jednotlivých setkání, která jsou rozdělena podle ročních období a při kterých se děti nezabývají pouze vnějším, změřitelným světem, ale také nezachytitelnými skutečnostmi. Jasná struktura jednotlivých setkání pomáhá dítěti orientovat se v životě a pomocí rituálů mu pomáhá upevnit zkušenost jistoty a bezpečí.⁹⁶ Metodika je pestrá díky pomůckám, (jako jsou přírodniny či barevné šátky) a písním, které jsou různé podle tématu setkání. Chybí mi zde ale uvádění do Písma svatého, jak o tom v rámci nejmenších dětí hovoří VDK.⁹⁷ Výhodu spatřuji v široké škále využití, jak v rodině, ve škole i při farních katechezích.

Koncepce náboženské výchovy Sofie Cavalletti *Katecheze dobrého pastýře* vznikla v Římě v 50. letech minulého století. Jde o celistvý program náboženské výchovy pro děti od 3 do 12 let, který je rozdělen do tří stupňů. Metoda se při výběru obsahu opírá o Bibli, tradici a v ní zvláště liturgii. Naplňuje tak dva základní katechetické principy uvedené ve VDK: „*věrnost Bohu a věrnost člověku*“.⁹⁸ Na prvním stupni, který je určen předškolním dětem, má biblická katecheze charakter christocentrický a katecheze týkající se liturgie a úvodu do svátostí charakter christocentricko-trinitární. Texty, které jsou vybrány pro předškolní děti, se týkají osoby Ježíše. V prvním stupni rozvíjí dítě religiozitu mateřského typu, neboť v tomto věku potřebuje takový obraz Boha.⁹⁹ Metodika je vhodná pro katecheze konané v církvi.

---

⁹⁵ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí – teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. In *Theologia vitae. Život a konverze*. roč. 4, č. 1, 2011 Praha: Sdružení evangelikálních teologů, 2014. 114 s., s. 79- 98.

⁹⁶ Srov. MURONOVÁ, Eva – HAVEL, Tomáš C. *Aby malé bylo velké*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2008, s. 5.

⁹⁷ Srov. VDK 178

⁹⁸ Srov. VDK 145, 149, 178

⁹⁹ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého pastýře. *Cesty katecheze* 2013, č. 1, s. 14-15.

Metoda Godly play vznikla před třiceti lety v USA. Založil ji Jerome von Berryman jako metodu pro nedělní školy. Interaktivní metoda Godly play vychází z pedagogiky Marie Montessori a nám nejbliže je již více let odborně rozvíjena v Německu.

Metoda kreativně uchopuje biblický příběh a představuje Boha jako stvořitele a zachránce. Velkým přínosem Godly play je provázanost biblického příběhu s realitou dítěte. To je vtahováno do konkrétního dění pomocí tvořivé činnosti a kladení si otázek. Je využíváno mnoho didaktických pomůcek, jako jsou: písek, hračky, stromy, stavebnice aj. Děti se aktivně zapojují a vyučující se záměrně může odchylovat od přesného znění biblického textu, aby byl představen širší kontext problému.¹⁰⁰ Metoda je svou výstavbou vhodná ke katechezím na faře, ale klade vysoký nárok na odbornost katechety (dítě si totiž může zapamatovat z otázek i to, co v Bibli přímo není).

2.3. Katecheta a předškolní dítě

Prvním úkolem katechety je se s dětmi seznámit, pomoci jim získat důvěru k němu i k sobě navzájem, uvolnit atmosféru a vytvořit takové prostředí, aby se v něm děti cítily dobře a byly schopné se také před druhými otevřít.¹⁰¹

Ve struktuře procesu náboženské výuky hraje významnou roli vztah pedagoga a dětí. Učitel musí využívat zpětnou vazbu. S dětmi neustále komunikuje a snaží se o oční kontakt. Všimá si, na co děti reagují, posléze na jejich zkušenosti navazuje. K dětem bychom měli mluvit jednoduše, srozumitelně a dostatečně hlasitě. Jednotlivé činnosti by měly trvat jen několik minut. Dítě v předškolním věku neudrží pozornost po dlouhou dobu a brzy se začne nudit. Děti nesmíme nikdy podceňovat. Často jsou bystřejší a vnímavější než dospělí. Náš projev nikdy nesmí sklouznout do zjednodušení.¹⁰² Pedagog by měl dobře znát probíranou látku. Podle toho, co učí, by měl žít a být pro to zapálen. Nesmíme se bát dětem přiznat, že nejsme vševědoucí a že i sám katecheta někdy Boha neposlouchá. Pokládejme i otevřené otázky, na které nelze jednoduše odpovědět. K tomu, co už jsme s dětmi probírali, se musíme neustále vracet. To co je nejdůležitější jim připomínejme, aby se ve znalostech a postojích utvrdily.¹⁰³

---

¹⁰⁰Srov. BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí – teologická dimenze se zaměřením na katechetiku, s. 79-98.

¹⁰¹ HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 97.

¹⁰² Srov. HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 102.

¹⁰³ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 102.

Stálými prvky programu musí být vřelé přivítání a rozloučení, které pomáhá budovat dobrý vztah mezi dětmi a katechetou.

Pedagog, který vede hodinu náboženské výchovy, by měl být na místě dříve než děti, aby si mohl v klidu připravit pomůcky a vše co bude potřebovat. Má pak čas každé dítě přivítat a usadit na jeho místo. Získá přehled o všem dění hned od začátku. Předškolní děti musíme co nejvíce zapojovat a ponechávat jim prostor pro jejich vlastní iniciativu. Mají být do programu co nejvíce zapojeny. Učební proces je tím účinnější, čím více se na něm děti samostatně podílejí a čím více smyslů je zapojeno.¹⁰⁴

Podle mého názoru je nejdůležitější u osoby katechety, pedagoga i rodiče předškolního dítěte, aby mu byl dobrým příkladem ve svém vlastním životě a svém vlastním jednání, protože vzory jsou v tomto vývojovém období a stupni víry pro děti velmi důležité. Za velkou výhodou považují jakoukoli dovednost, kterou mají „navíc“. Jde o zpěv, hru na hudební nástroj, žonglování, kreslení, smysl pro rytmus a tanec, včetně tvorby jednoduché choreografie.

---

¹⁰⁴ Srov. HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 102.

3. Průzkum v katolických rodinách a mateřských školách Královéhradecké diecéze

Kvalitativní průzkum se uskutečnil v dubnu 2014 v rodinách v Královéhradecké diecézi a mateřských školách, jejichž zřizovatelem je římskokatolická církev. Zabývala jsem se v něm názorem rodičů a pedagogů předškolních dětí na jejich náboženskou výchovu.

3.1. Průzkum v rodinách

V rámci průzkumu jsem oslovila deset katolických rodin z různých farností Královéhradecké diecéze. Hlubkový rozhovor trval průměrně šedesát minut. Formulář s otázkami pro tento rozhovor v katolických rodinách byl rozdělen do šesti částí: osobní údaje, vztah respondentů k víře a k církvi, křesťanská formace předškolních dětí, didaktické materiály, představa o náboženské výchově předškolních dětí a křesťanská formace ve směrnicích církve.

3.1.1. Osobní údaje

V prvním oddíle jsem se zaměřila na osobní údaje, abych byla schopná porovnat, v čem se liší možnosti jednotlivých rodin na základě jejich bydliště, vzdělání a věku rodičů, počtu a pohlaví dětí v rodině.

Bydliště dotazovaných rodin byly povětšinou ve středně velkých městech Dobruška, Nové Město nad Metují a Opocno. Jedna rodina z Hradce Králové a jedna z vesnice (Bohuslavice) patří do farnosti Nové Město nad Metují.

Věkem 99% dotazovaných spadala do skupiny 30-40 let.

Dosažené vzdělání bylo z 65% vysokoškolské, 18% vyšší odborné a 17% střední odborné s maturitou.

Počet dětí v rodinách:

- v sedmi rodinách mají dvě děti
- v jedné jedno
- ve dvou tři

Rodiny se dvěma dětmi jsou v pěti případech chlapec a děvče, jednou dvě sestry a jednou dva bratři. Jedno dítě v rodině je chlapec. Dvě rodiny se třemi dětmi jsou tři chlapci a dvě děvčata s jedním chlapcem.

Všechny děti zapadají do věkové skupiny 3-6 let kromě dvou chlapců, kteří jsou starší (v rodině se třemi chlapci zapadá do naší věkové kategorie pouze ten nejmladší).

3.1.2. Vztah respondentů k víře a k církvi

3.1.2.1. Krátce popište svůj vztah k víře v Boha a ke katolické církvi.

S případem, kdy jsou oba rodiče z věřících rodin a to, co si pamatují z dětství (rituály, zvyky,...), z větší části aplikují na své děti, jsem se setkala ve třech rodinách.

Ve ostatních domácnostech je situace složitější. Ve čtyřech rodinách je jeden z rodičů konvertita a v jedné s katolictvím jeden z rodičů pouze sympatizuje.

Ve zbývajících dvou rodinách na církvi nezáleží. Narodili se do křesťanských rodin, tak jsou křesťané. Nevnímají ale rozdíly mezi církvemi, spíš rozdíl mezi křesťanem a ateistou a tíhnou i k východním filosofiím a alternativním směrům.

3.1.2.2. Účastnili jste se pravidelně sami katecheze v předškolním věku, příp. co si vybavujete z tohoto období ze své vlastní rodiny (pravidelné modlitby, návštěvy kostela, katechetické nebo náboženské vyučování, symboly víry doma-kříž, obrázek anděla nebo Panny Marie, růženec apod., společné rozhovory s rodiči, pochopení/nepochopení okolí, jiné rituály v rodině v neděli a ve všední den apod.).

Ti, co byli od dětství vychováni ke křesťanství, nejčastěji vzpomínají na:

- společné modlitby
- chození do kostela v neděli
- na společné čtení z Bible
- na náboženskou literaturu pro děti
- společné výlety s ostatními rodinami z farnosti (pouze 3 odpovědi)
- na páteční mše svaté, které byly určeny dětem a spojené s nácvikem divadla

(1 odpověď)

3.1.2.3. Co chcete pro své děti (pro každodenní život i pro duchovní život)? Je to něco jiného, než máte vy sami?

Na tuto otázku se mi dostalo mnoho různých odpovědí. Někdo si připadal v dětství velmi sám a přál by svým dětem mnoho kamarádů se stejnými hodnotami.

Další matka by byla ráda, kdyby byla možnost náboženského vzdělávání pro předškolní děti.

Jiná matka, která konvertovala, by si přála, aby svému dítěti dokázala víru předat. Sama doma náboženskou výchovu nezažila a neví, jaké to je vyrůstat v katolické rodině, z čeho si dítě nejmíc odnese.

Jiní rodiče si přejí, aby jejich děti víru skutečně žily, aby věděli, že víra není pouze chození do kostela a aby neměly strach. Některé věci jim byly v dětství špatně vysvětleny a bojují s tím dodnes.

Rodiče dvou dcer by byli rádi, kdyby jim dokázali předat jistotu, radost ze života, odvahu, aby měly k životu pozitivní přístup a aby měly životní cíl v Kristu.

Pro jiné je důležité, aby si jejich děti vytvořily pevný vztah s Bohem.

Další rodiče by svým dětem rádi předali svou víru a vědomí toho, že nejsou sami a že to není nic nenormálního. Také by jim rádi poskytli pevné rodinné a duchovní zázemí (společenství).

V jiné rodině by si rodiče přáli, aby se jejich děti seznámily s širokým spektrem názorů, různými náboženstvími a vzaly si z nich to nejlepší.

Celkově rodiče nejčastěji přejí svým dětem, aby byly v životě spokojené, aby jim předali důvěru v Boha a dobrý vztah k Bohu a církvi a aby zažily společenství věřících kamarádů ve farnosti.

3.1.2.4. Co podle Vás zdůrazňuje katolická církev v souvislosti s výchovou předškolních dětí?

Na tuto otázku mi bylo ve čtyřech případech odpovězeno nevíím.

Otec dvou dětí si myslí, že církev zdůrazňuje prvotní pochopení, že Bůh existuje, že nás miluje a že tuto víru musíme sdílet ve společenství.

Syn jiných rodičů dostává na každé nedělní mši svaté obrázek k evangeliu na vybarvení. V něm jsou zdůrazněny praktické důsledky chování. Například, že má navštěvovat prarodiče, že se má rozdělit a po sobě uklízet. Jim osobně chybí k tomuto zdůrazňování důvod.

Další matka si myslí, že má být dítě šťastné v rodině a zažít tam jistotu a lásku. Rodina pro něj má být předobraz Boha. Tak bezpodmínečně, jako mě miluje táta a máma, jak o mě vše ví, ví, co potřebuji, tak to má být jednou ve vztahu k Bohu.

Prosazování poznávání Boha v neděli, protože pro předškolní děti nic jiného není, je další tvrzení.

Jiní rodiče říkají, že je to uvědomování si Boha a modlitba.

Podle jiných církví klade důraz na rodinné prostředí a chození na bohoslužby.

3.1.2.5. Co by se v praxi katolické církve v souvislosti s předškolními dětmi mohlo více zdůrazňovat?

Ve dvou případech jsem se setkala s názorem, že zdůrazňovat by se mělo **vzdělávání a podpora rodičů**, protože na nich leží v předškolním věku veškerá náboženská výchova, aby byli schopni víru, co nejlépe předat především vlastním příkladem. Takže u předškolních dětí nezdůrazňovat nic, ale cílit na rodiče, protože víra se u malých dětí učí důvěrou v rodiče a tím, že rodina funguje.

Rodiče by dále uvítali **katecheze určené předškolním dětem**. Shodují se, že tříleté děti už si toho hodně pamatují a jsou natolik vnímavé, aby byly schopné se zúčastnit programu pro ně určeného- například hraní evangelia s loutkami. U katechezí rodiče vidí výhodu také ve vzniklém kolektivu a prostředí. Naučí se chodit na faru a vytvoří si okruh kamarádů, který pro ně může být i v pozdějším věku velmi důležitý. Jeden názor byl i takový, že ani nezáleží na konkrétním programu pro děti, jako spíš na **zkušenosti**, že se někde cítily dobře a budou se rády vracet i v budoucnu.

Jiní se zaměřili **na nedělní mše svaté**. Vadí jim velmi častá situace, kdy si předškolní děti „odbývají“ mši svatou v zadní části kostela tak, aby hlavně **nevyrušovaly ostatní**. Uvítali by mše pro rodiny, kde by byl i prostor určený dětem. Někteří dokonce navrhuji, aby byly děti na bohoslužbu slova mimo kostel se svou vlastní katechezí. Jedni rodiče naráží na názor, že děti do kostela nepatří. Katolická církev by podle nich měla podtrhnout důležitost sdílení společenství pro všechny. Samozřejmě s požadavkem na rodiče, kteří mají své děti držet v „únosné míře“.

Jiní by uvítali, aby se jejich děti za svou víru nestyděly a uměly o ní mluvit i se svými nevěřícími kamarády. Církev by mohla podporovat setkání, na kterých se nesetkávají pouze děti z křesťanských rodin.

Posledním návrhem je **kniha**. Některým rodičům nevyhovují ty, které jsou v současnosti k dostání. Rádi by viděli „jinou“ formu knihy, kterou zároveň nejsou schopni přesně popsat. Měla by v dítěti vyvolávat otázky tak, aby se samo ptalo a chtělo si o náboženských tématech povídat. Dávat podněty pro rozhovory dětí s rodiči.

3.1.3. Křesťanská formace (náboženská výchova, vzdělávání, vyučování) předškolních dětí

Ve třetí části se zabývám křesťanskou formací dětí. Navazuji tak opět na teorii jednotlivých prvků náboženské výchovy a to na náboženskou výchovu v rodině, náboženskou výchovu ve škole a v církvi a propojuji je s praxí.

3.1.3.1. Docházejí vaše děti na katecheze, do církevní školky, nebo jinam, kde se s výukou náboženství a katechezí setkávají? (krátce popište kam chodí, jak jste s výukou a přístupem spokojeni, jak to vnímají děti, sledujete u dětí nějaké probuzení zájmu o věci duchovní (jejich způsobu meditace, projevů víry nebo sdělování znalostí), který se podle vás objevil jako důsledek takového vyučování)

Čtyřikrát mi bylo odpovězeno, že jejich děti zatím nikam nedocházejí.

Dalších pět rodin využívá katecheze při nedělní mši svaté, kdy místo bohoslužby slova jsou děti na faře s vlastní katechezí.

Dvě rodiny využívají „farní snídaně“, které jsou v jejich farnosti první neděli v měsíci a v rámci kterých se děti mohou zúčastnit programu pro ně určeného.

Děti dalších respondentů mají katecheze jednou týdně v mateřské škole. Zřizovatelem je stát, ale dochází sem věřící paní, která zájemcům nabízí náboženskou výchovu.

Všichni rodiče kladně hodnotí, jakékoli snahy ze strany církve ve vztahu k předškolním dětem. Shodují se na velkém vlivu na dítě. Doma jim děti vypráví, co slyšely a nadcházející týden žijí tím, co poznaly, co si slíbily a chtějí si o náboženských tématech vyprávět.

3.1.3.2. Jaké jsou možnosti křesťanské formace/iniciace ve vašem okolí?

Možnosti křesťanské formace/iniciace se samozřejmě liší podle bydliště respondentů. V šesti rodinách mají možnost katecheze při mši svaté v neděli, kdy děti odcházejí místo bohoslužby slova na faru, kde mají vlastní program.

Ve dvou případech rodiče tuší možnosti náboženské výchovy mimo rodinu, ale doposud se o ně nezajímali.

Pouze jedna rodina má možnost katecheze v mateřské škole a na faře přičemž obě probíhají každý týden.

Jedna rodina je aktivní v schönstattsckém hnutí, kde mohou mimo jiné využívat i katecheze pro své děti.

3.1.3.3. Jak tyto možnosti využíváte nebo proč je nevyžíváte?

Čtyři respondenti možnosti křesťanské formace předškolních dětí vůbec nevyžívají. Důvodem je nízký věk dítěte, nezačlenění dítěte do skupiny ostatních dětí, nevyhovující forma křesťanské formace nebo nedůslednost rodičů.

Ve zbylých případech příležitosti ze strany církve využívají. Akorát by uvítali, kdyby bylo takových možností více.

3.1.3.4. Jak sami sebe vnímáte jako průvodce víry svých dětí? Co si pod tím představujete? Jakých oblastí se to týká? (vyprávíte si, čtete, modlíte se, vyučujete, vedete dialog s dětmi, zpíváte společně,...) Jaké jsou podle vás pro rodiče praktické podněty farnosti/diecéze/církve?

Rodiče cítí velkou zodpovědnost v roli **průvodce víry** svých dětí a většinou svůj vliv vnímají spíš špatně a připouští, že by měli být lepší. Jedna matka si dokonce myslí, že její děti jsou dál než ona. Sama svou víru ještě hledá a své děti považuje za vnímavější.

Ve všech případech se rodiče snaží děti naučit večerní modlitbě, prohlíží si spolu knihy, u nichž si o víře vyprávějí, odpovídají na otázky a vodí je v neděli na mši svatou.

Pojetí náboženské výchovy ze strany rodičů je samozřejmě odlišné. Ve dvou rodinách je dětem ponechána naprostá svoboda. Mohou si například vybrat, zda půjdou s ostatními členy rodiny do kostela nebo zůstanou doma. Sami se snaží být dětem hlavně dobrým příkladem, předkládají podněty, ale do ničeho je nenutí, ať už si víru najdou sami.

Praktické podněty pro rodiče ze strany církve vnímají rodiče dost odlišně. Čtyři respondenty žádné nenapadly a čtyři jsou spokojeni s možnostmi, které ve svých farnostech mají. Nejdůležitější možností nabízenou ze strany farnosti je pro tyto rodiče společenství, ve kterém mají děti přátele, své vrstevníky a z druhé strany rodiče příklad jiných rodičů. V jednom případě byly zmíněny obrázky, které děti dostávají při mši svaté. Podotýkají však, že bez komentáře obrázky dětem nic neříkají. Výjimečně ke kresbám komentář je a zkušenost s ním je velmi dobrá, protože děti od cizí autority vše lépe přijímají. Pouze jedna matka si postěžovala na nedostatek podnětů ze strany církve. Rodič podle ní potřebuje vedení nejvíc v období, kdy má dítě v předškolním

věku, které si buduje osobnost. **Ráda by využila kurz pro rodiče, ale bohužel nemá žádný k dispozici. Je náročné dítě tímto obdobím provést tak, aby mělo pevný základ.**

3.1.3.5. Cítíte se pro tuto svoji výchovnou roli (průvodce víry svého dítěte) dostatečně vybaveni? V čem konkrétně očekáváte pomoc od církve?

Rodiče předškolních dětí mi v osmi případech odpověděli: spíše ne. Většina přiznává, že jsme lidi hledající, nedokonalí a chybující. Z tohoto důvodu bude vždy na čem pracovat a co zlepšovat.

Někteří vnímají jako velkou potřebu se za děti hlavně **modlit**. Jiní se obávají nedostačujících teoretických znalostí a toho že nebudou dítěti vždy schopni odpovědět. Jedna matka naopak nepochybuje o svých znalostech, ale neví, jakým způsobem dětem vědomosti předávat, tak aby byly nezkreslené a správně pochopené.

Pomoc od církve dva respondenti neočekávají vůbec žádnou.

Dva rodiče by byli vděční za vzdělávací kurz. Ideálně přímo v jejich farnosti a s hlídáním dětí.

Další rodiče by uvítali propracovanější nedělní mše svaté pro rodiny. Občas je kázání pro děti, ale určitě by se podle nich mělo do těchto mší více investovat. Navrhují například vznik dětského sboru.

Jiná matka by byla ráda, kdyby její děti získaly prostřednictvím církve informace a byly lépe vzdělané než ona sama.

Další rodiče by uvítali vznik publikace. Pro děti je mnoho knih, ale připadají jim těžkopádné. Nevracejí se k nim a nemají pocit, že by jim práci usnadnily. V nových knihách spatřují krok, kterým by jim církev mohla pomoci.

Jako další možnost uvádějí rodiče navštěvování rodin kněžími a řeholníky přímo v jejich domácnostech. Rodiče, kteří mají více malých dětí, mají často nedostatek času doprovázet všechny děti na katecheze, které probíhají například na faře.

Poslední rodiče očekávají od církve především podporu společenství, aby se děti na faře a v kostele cítily dobře a měly tam přátele.

3.1.3.6. Mají nějakou roli v katechezi vašich dětí jejich kmotrové, prarodiče, přátelé apod.

V šesti případech mi bylo odpovězeno, že to jsou především **prarodiče**. Rodiče se shodují na velkém vlivu především babiček na dítě. V mnoha případech děti přijímají

informace lépe od někoho jiného než od rodičů. Kmotrové jsou hned druzí v pořadí. Podílejí se na náboženské výchově dětí, i když prozatím převážně příkladem. Děti vidí, že též chodí na mše svaté, jak jednají v různých situacích. Nesnaží se je nějak konkrétně vzdělávat, ale mají spolu dobrý vztah. V jedné rodině s náboženskou výchovou dětí pomáhá jejich **strýc, který je knězem**. Jiná rodina je v schönstattském hnutí, kde se jejich děti blíže setkávají s dalšími křesťanskými rodinami, které na ně mají vliv.

3.1.4. Didaktické materiály

3.1.4.1. Používáte v rodině didaktické pomůcky (Misálek pro děti, kreslené evangelium, dětskou bibli, ...)? Pokud ano, které? Pokud ne, proč?

Pouze v jedné rodině žádné didaktické pomůcky nepoužívají, protože to jejich děti nebaví. Rodiče svým dětem vypráví příběhy z Bible sami podle sebe.

Ve zbylých rodinách didaktické pomůcky používají. V každé z nich mají minimálně Kreslenou bibli nebo Bibli pro děti. Časté jsou Misálky pro děti, Dětské modlitby a kreslené evangelium. V jedné rodině si půjčují knihy z farní knihovny. Zároveň se modlíávají růženec a mají doma kroupenku. Děti baví si dělat navzájem křížky.

Děti jsou většinou nadšené z velkých svátků (Vánoc a Velikonoc) a líbí se jim pestrá výzdoba, papírové Betlémy a ozdoby s náboženskou tematikou.

Jedni rodiče zmínili, že by pro své děti rádi sehnali loutky, ze kterých by každou sobotu mohli sestavit nedělní evangelium.

Jiné matce většina náboženských knih pro děti nevyhovuje. Jdou se synem na procházku a vypráví si, podle toho co vidí, koho potkají a co přečetli za knihy. Najdou si náboženská témata v realitě každého dne. Vyhovuje jí, když o těchto tématech člověk přemýšlí a náměty nachází i někde jinde.

V jiné rodině mají rádi knihu *Poklady pod sněhem* od Patricie St. John, která se vyznačuje hloubkou svého morálního poselství.

3.1.4.2. Používáte v rodině média (informace z katolických webů, didaktické pomůcky z internetu, pohádky nebo filmy s křesťanskou tematikou, křesťanskou dětskou hudbu/chvály/muzikály apod.) Stručně popište které.

Ve třech rodinách zatím média nevyužívají vůbec, protože sami **neví, co mají hledat**. Nevědí, že vůbec existuje něco pro takto malé děti a na to, co sami znají, jsou děti zatím malé.

Jedna matka náhodně hledá na internetu. V postní době našla například křížovky (již neví, kde přesně). Občas sledují filmy s náboženskou tematikou.

Další rodina sleduje filmy o světcích a sveticích, poslouchají katolické písničky a hrají stolní deskovou hru *Cesta do nebe*.

V jiné rodině sledují televizi Noe spolu s dětmi. Baví je to, i když to není pořad určený právě jim.

V další rodině rádi využívají texty, ve kterých je obsažena víra, ale není to přímo církevní text, jako jsou *Broučci* od Jana Karafiáta.

Ve čtyřech rodinách se děti setkávají s nejrůznější církevní hudbou. Nejčastěji poslouchají Boba Fliedra.

3.1.4.3. O jaká témata se dítě/děti zajímá?

Opakovala se tato:

Náboženská témata:

- David a Goliáš¹⁰⁵
- Daniel v jámě lvové¹⁰⁶
- nebe
- smrt
- proč musel Ježíš umřít
- proč musím chodit do kostela
- Noemova archa¹⁰⁷
- zlo
- andělé/ čerti
- Vánoce a Velikonoce
- život Ježíše a životopisy svatých

Profánní témata:

- rostliny
- sport
- letadla a vlaky
- zvířata
- vesmír
- jak věci fungují
- dinosauři
- rukodělné činnosti
- lego (stavebnice)
- příroda

---

¹⁰⁵ 1S 17

¹⁰⁶ Da 6

¹⁰⁷ Gn 6-9

3.1.4.4. S kterými tématy jste si jako rodiče nevěděli rady a ani dostupné informace Vám nepomohly v tom, jak o tématu s dítětem hovořit?

Ve třech rodinách si neumí poradit s tím, že podle pověry Ježíšek nosí o Vánocích dárky. Jednou dítěti musí říct, že Ježíšek neexistuje a co dál. Jak vysvětlit, že Ježíš je, modlíme se k němu, ale zároveň fyzicky neexistuje. Je to rodičovská lež.

Jiné z dětí nemůže pochopit zlo. Jak může být někdo tak zlý, že zabije.

V další rodině je praktikující katolík pouze otec. Problémem je vysvětlit, proč „tatínek“ musí chodit do kostela a „maminka“ ne.

Jiná matka si neví rady s velikonočními událostmi. Myslí si, že je to zatím pro dceru moc obtížné téma.

Troje rodiče připouští, že zatím sami nemají uspořádány všechny věci v duchovní oblasti, a proto je nemohou předávat svým dětem.

3.1.4.5. S jakými didaktickými materiály přijde vaše dítě do kontaktu mimo rodinu?

Ve třech rodinách o žádných takových materiálech neví. V další jsou to obrázky svatých a nejčastěji dětské knihy s náboženskou tematikou a kreslená evangelia, která dostávají děti na bohoslužbách.

3.1.5. Představa o náboženské výchově předškolních dětí

Pátá část pojednává o rodičovských představách náboženské výchovy předškolních dětí.

3.1.5.1. Co byste chtěli udělat Vy sami pro ideální náboženskou výchovu ve vaší rodině bez ohledu na důvody, které tomu v praxi brání?

První respondenti by rádi více pracovali na sobě, aby například nebrali jméno Boží nadarmo. Také by byli rádi, kdyby se syn za svou víru nikdy nestyděl a vždy ji přiznal, což je někdy hodně obtížné.

V jiné rodině by rádi přidali další rituály, které mají všeobecně rádi. Například společnou večeři na Zelený čtvrtek. Také by rádi více pracovali na sobě a na svém manželství, protože to je pro děti základ.

Další respondenti by se dětem rádi více věnovali, častěji si s nimi povídali a společně se modlili, ale nedostatek času jim to neumožňuje.

V jiné rodině by rádi docílili každodenní společné večerní modlitby. Otec od malých dětí by byl zase rád, kdyby se jejich dům nezamykal a navštěvovali se se svými přáteli

opravdu jako jedna velká rodina. Matka by ráda zapracovala na nedělních mších svatých. Lépe se s dětmi připravovala a i v kostele by uvítala, kdyby mohly děti sedět vpředu a jeden dospělý člověk by je měl na starost. Pro děti je důležité kolektivní povědomí. Respondentka je přesvědčená, že by tolik nezlobily, když by byly více zapojené.

Rodiče se shodují především na tom, že je důležité, aby byli dětmi sami dobrým vzorem a aby z jejich strany zažívalo bezpodmínečnou lásku a přijetí. Na tom chtějí pracovat.

3.1.5.2. Máte konkrétní zkušenost s katechezí předškolních dětí organizovanou farností? Je součástí takového programu i dialog s rodiči, případně nějaká nabídka pro jejich vlastní sebevzdělání v oblasti křesťanské výchovy dětí?

Pět respondentů nemá žádnou konkrétní zkušenost s katechezí předškolních dětí.

Ostatní jsou spokojeni a vděční za podněty od jednotlivých farníků. Navzájem si půjčují knihy nebo doporučují filmy. Mají mezi sebou dobrovolníky, kteří se vzdělávají a pravidelně se dětem věnují.

V sedmi případech rodičům nebyl nabídnut dialog. Neobjevila se ani nabídka pro jejich vlastní sebevzdělání v oblasti křesťanské výchovy dětí. Podle jedné matky by bylo dobré, kdyby někdo v rámci naší republiky objížděl farnosti a rodičům nabízel besedy.

Jiná matka dochází pravidelně ve své farnosti na modlitby matek, kde si navzájem předávají zkušenosti a velmi to vítá. Navzájem se podporují a vyměňují si rady.

Pouze v jedné rodině jsou naprosto spokojeni. Kněží v jejich farnosti dělají pro rodiče pravidelně přednášky a duchovní obnovy.

3.1.5.3. Jak hodnotíte dle Vašich zkušeností práci katechetů pověřených církví ke katechezi dětí?

Tři respondenti nemohou zhodnotit práci katechetů pověřených církví ke katechezi dětí, protože nemají žádnou zkušenost.

Dalších šest říká, že žádného katechetu nemají. Pouze dobrovolníky, kteří se různě střídají a věnovat se katechezi je pro ně náročné vzhledem k mnoha jiným povinnostem, které mají. Katechetu pověřeného církví, který by měl dostatek času vyhrazeného přímo pro přípravu katechezí a práci s předškolními dětmi, by uvítali.

Podle posledního respondenta hraje největší roli v životě křesťana osoba faráře a na katechetovi už tak moc nezáleží.

3.1.6. Křesťanská formace ve směrnicích církve

V šesté části jsem se zaměřila na křesťanskou formaci dětí ve směrnicích církve. Otázky korespondují se *Všeobecným direktoriem pro katechizaci*. Chtěla jsem zjistit, jaké mají rodiče teoretické znalosti vyplývající z církevních dokumentů. Vypytávala jsem se svým způsobem již v předešlých otázkách. Možná budou konkrétnější formulace respondentům malou nápovědou, a tak lépe zjistíme, jaké jsou jejich opravdové znalosti.

3.1.6.1. Jak vidí církev rodiče jako první vychovatele, kteří mají „nábožensky probouzet malé dítě v prostředí rodiny“?

Tři respondenti se zdrželi odpovědi, protože ji neznali.

Dalších pět odpovědělo, že rodiče jsou v tomto období nejdůležitějším článkem v předávání víry. Vlídne prostředí katolické rodiny je podle nich základ.

Jedna matka vyzdvihovala příklad samotných rodičů pro dítě jako nejdůležitější.

Další matka odpověděla, že církev vidí rodiny pozitivně a snaží se je akceptovat.

3.1.6.2. Jakou funkci plní rodinná katecheze?

Pouze jeden respondent nedokázal odpovědět na otázku: jakou funkci plní rodinná katecheze.

Šest respondentů odpovědělo, že rodinná katecheze je klíčová, základní, nejdůležitější, státní a zásadní, jsou to kořeny.

Podle dalšího respondenta plní funkci podle toho, jak probíhá. Měla by dítěti předat víru, ale otázkou zůstává, jak se to daří. Jedinou smysluplnou katechezi vidí rodiče v předávání vlastním příkladem a vysvětlováním, když se dítě zeptá.

Jiný rodič funkci spatřuje ve vedení k pochopení hlubšího smyslu, aby například děti nechodily do kostela, jen protože se to musí.

Jiní rodiče chápou tuto funkci tak, aby dítě pochopilo, o co „všechno“ jde.

3.1.6.3. Jak souvisí svátost manželství s křesťanskou výchovou dětí?

Dva respondenti nevěděli. Nejblíže byly tři odpovědi. Přijetím svátosti člověk dostává dary. V tomto případě jistě i dary pro výchovu dětí k víře. Ve druhé odpovědi jsou

to plody svátosti manželství, díky kterým může rodina fungovat. Svátost manželství je pro rodiče posilou ve všem, takže určitě i ve výchově.

Zbývající respondenti odpověděli, že svátost manželství je základ. Dítěti to dává jistotu, že jsou rodiče věřící. Rodiče se pro děti stávají správným příkladem, pokud přijali svátost manželství a žijí podle Božích přikázání.

3.1.6.4. Jak církev vnímá vztah mezi rodinnou křesťanskou výchovou, katechezí a školním vyučováním náboženství ve službě výchovy víry?

Odpověď neznalo sedm dotazovaných.

Pouze tři rodiče odpověděli, že jsou tyto složky úzce propojeny a mají se navzájem doplňovat. Mají vytvářet celek náboženské výchovy.

3.1.6.5. Jak rozumíte tomu, že v souvislosti s předškolním vzděláváním „místní církve a biskupská konference budou podněcovat aktivity, které jsou odlišné a navzájem se doplňují“?

Osm respondentů nezná odpověď a pouze dva odpověděli, že jsou to různé aktivity určené danými okolnostmi.

3.1.6.6. Jakým způsobem je „rozhodující pro budoucnost víry“ předškolní věk?

Čtyři respondenti se shodují, že je to semínko, které se zaseje a těžko říct zda vzejde nebo ne. Víra je dar, který může být kdykoli nalezený nebo ztracený.

Dalších šest dotazovaných říká, že předškolní věk je pro budoucnost víry rozhodující. V tomto věku se určuje duchovno dítěte a jeho vztah ke světu.

3.1.6.7. Co je „ústředním prvkem formace maličkových“?

Čtyři respondenti odpověděli láska, přijetí a důvěra. Další tři uvedli, že je to příklad rodičů a ostatních členů rodiny. Poslední tři si myslí, že dítě musí pochopit existenci Boha. Nikdo však nezmínil „výchovu k modlitbě a uvádění do Písma svatého“.

3.2. Průzkum v katolických mateřských školách

Ve druhé části výzkumu jsem navštívila mateřské školy, jejichž zřizovatelem je římskokatolická církev. V Královéhradecké diecézi jsou dvě- v Hradci Králové a v Kutné Hoře. Hovořila jsem vždy s jedním pedagogem, zatím co si děti hrály, nebo měly jiný program. Prostředí školy bylo příjemné a na první pohled bylo zřejmé, že se jedná o školu křesťanskou, díky velkému kříži a ostatním katolickým symbolům, pomůckám a literatuře, kterých si každý návštěvník musí hned všimnout.

Formulář s otázkami pro hloubkový rozhovor s pedagogem křesťanské mateřské školy je rozdělen do čtyř částí: všeobecné údaje, pedagogové a žáci, pojetí a cíle mateřské školy a náboženská výchova a katecheze.

3.2.1. Všeobecné údaje

V prvním úseku jsem zjišťovala všeobecné údaje. Kde se škola nachází, jaký je počet dětí z věřících rodin, kolik z nich je jiného vyznání než římskokatolického, kolik dětí dochází z nevěřících rodin, jak dlouho škola funguje a zda ji deklarují jako „římskokatolickou“.

Mateřská škola, která se nachází v krajském městě Hradci Králové, byla založena před devíti lety a skládá se ze dvou tříd. Navštěvuje jí 56 dětí, z toho je 19 římskokatolického vyznání a 5 dětí jiného než římskokatolického. Škola je deklarována jako křesťanská.

Druhá škola byla založena před dvěma a půl roky v Kutné Hoře. Navštěvuje ji 28 dětí, z toho je 13 římskokatolického a 5 jiného vyznání. Deklaruje se jako „římskokatolická“.

3.2.2. Pedagogové a žáci

3.2.2.1. Kolik učitelů/učitelek ve vaší škole pracuje? M/Ž

V mateřských školách vyučují vždy dvě ženy na jednu třídu. V jedné třídě mají navíc na 0,6 úvazku asistenta pedagoga, protože mají integrovaného žáka.

3.2.2.2. Máte speciální nároky na vaše učitele, jaké? (přihlížíte nějak ke spiritualitě nebo víře pedagoga?)

Při výběru pedagoga platí běžná kritéria platná pro pedagogické pracovníky, ale ke spiritualitě je přihlíženo. Pokud je věřící, je to samozřejmě výhodou, avšak není to podmínkou.

3.2.2.3. Na základě čeho přijímáte dítě do vaší školy? (Máte kromě všeobecných kritérií i nějaká jiná?)

Pro příjem dítěte platí v jedné škole obecná kritéria. Ve druhé je přihlíženo, zda je rodina součástí života farnosti nebo zda mají rodiče zájem o křesťanskou výchovu.

3.2.3. Pojetí a cíle mateřské školy

3.2.3.1. Jaký význam má pro vaši školu (pro Vás) to, že jste římskokatolickou školou?

Pro mateřské školy je zásadní, že jsou římskokatolické, protože se zde děti setkávají s duchovním rozměrem života. Setkávají se s prvky této spirituality, což je pro ně velmi obohacující.

3.2.3.2. V čem se vaše cíle odlišují od klasické školky?

Cíle zkoumaných škol se od klasických odlišují v náboženské výchově. Rodiče, ať jsou či nejsou věřící, dávají své dítě do školy za podmínky, že budou akceptovat náboženskou výchovu. Také kladou důraz na vztah dítěte s učitelem a dětí mezi sebou, na žité společenství, aby si sebe navzájem všichni všímali a pomáhali si.

3.2.3.3. Jak se podle Vás projevují vaše cíle na přístupu k dětem?

Cíle se projevují na přístupu k dětem tak, že pedagogové pokládají za důležitý osobní příklad. Dávají si pozor na vyjadřování. Učí děti nebrat jméno Boží nadarmo a děti už se opravují navzájem samy. Při vítání či loučení si s každým žákem podávají ruku. Děti berou náboženskou výchovu (katecheze, modlitby, návštěvy kostela,...) za zcela přirozenou věc. Celková atmosféra v mateřské škole je určitě „rodinnější“ než v běžné škole.

3.2.3.4. Získáváte zpětnou vazbu od rodičů dětí, které do vaší školy docházejí (s čím jsou spokojeni, co jim chybí, na co jejich dítě reaguje, co jej opravdu rozvíjí a probouzí v něm zájem o duchovní věci, ...)? Jak získanou reflexi využíváte v praxi?

Zpětnou vazbu od rodičů získávají pedagogové pouze pasivně. V jedné jsou rodiče s výchovou spokojeni a ve druhé se snaží přáním rodičů vyhovět. Jejich podněty využívají v praxi, a tak spolupracují například s muzikoterapeutkou.

3.2.4. Náboženská výchova a katecheze

3.2.4.1. Jak častá je u vás náboženská výchova či katecheze a jakým způsobem probíhá?

Katecheze probíhají v obou školách pravidelně. Do jedné dochází každý pátek kněz. Ve druhé připravuje katecheze řádová sestra, která dochází též každý týden vždy do jedné ze dvou tříd. Jednou měsíčně slaví bohoslužbu slova. V obou školách se každý den společně modlí, průběžně předčítají z dětské bible a u příležitosti významných církevních svátků si o nich povídají a čtou.

3.2.4.2. Jaké používáte při výuce didaktické pomůcky?

Školní výchova je v obou případech zaštitěna pedagogikou Franze Ketta. Tento pedagogický směr vychází z křesťanského pojetí člověka. Některé vychovatelky byly i na stáži v mateřských školách v Jižním Tyrolsku, mezi nimiž probíhala tříletá spolupráce. Při výuce používají metodiku „*Aby malé bylo velké*“ a tomuto způsobu odpovídající pomůcky: šátky, přírodniny, postavy,... Učitelé upozorňují také na finanční náročnost. Dalšími pomůckami jsou knihy: „*Od adventu do adventu*“, „*Obrazy života- život v obrazech*“ a „*Kříž života*“.

3.2.4.3. Napadá Vás konkrétní krok, jak náboženskou výchovu předškolních dětí zkvalitnit a rozšířit?

Podle pedagogů lze náboženskou výchovu předškolních dětí zkvalitnit návštěvou kurzů (např. Evy Muronové) a samozřejmě doplňováním literatury, a to především zpěvníků, které při výuce vychovatelům chybí.

3.2.4.4. V jakých oblastech byste ocenili pomoc církve v souvislosti s náboženskou výchovou dětí?

Učitelé by ocenili v souvislosti s náboženskou výchovou dětí pomoc církve ve vypracování metodických brožur, pracovních listů a pomůcek.

3.2.4.5. O jaké církevní dokumenty se při náboženské výchově opíráte?

Z církevních dokumentů se pedagogové ve výuce opírají o „*Katechismus katolické církve*“ a „*Etický kodex křesťanského učitele*“. Ve druhé škole nevedly žádné dokumenty, protože přímo a podrobně se k náboženské výchově předškolních dětí žádný nevztahuje.

3.2.4.6. Kde vidíte možnost užšího propojení RVP PV a náboženské výchovy?

Užší propojení RVP PV a náboženské výchovy spatřují vychovatelé v oblastech: „*Dítě a ten druhý*“ a „*Dítě a společnost*“. Propojení vidí v prosociální výchově, empatii a prožívání svátků bez komerce s jejich pravou podstatou.

4. Shrnutí teoretických možností i praktické realizace náboženské výchovy u předškolních dětí (cílů a obsahu vzdělávání, didaktického materiálu), včetně návrhu konkrétních doporučení pro inovaci náboženské výchovy u předškolních dětí

Nejvíce by měla být u předškolního dítěte zastoupená náboženská výchova v rodině a tak se i v současné době děje. Rodiče tráví s dítětem mnoho času a jsou mu nejbližší. Právě oni také ovlivňují své dítě ve všem dobrém a bohužel i v tom špatném. Myslím, že by jim mělo být dáno více možností vzdělávání v rámci církve, aby byli schopni být svým dětem co nejlepšími průvodci. Z výzkumu vyplynulo, že rodiče ani neví o existenci církevních dokumentů, které se výchovou dětí zabývají a mohly by jim být nápomocny. Vzdělávání rodičů je v těchto dokumentech také zmíněno a mělo by být proto pro rodiče stejně podstatné.¹⁰⁸ Řešením by mohlo být, že by se našel někdo, kdo by mohl dojíždět do jednotlivých farností a rodiče seznamovat se způsoby jak s dítětem pracovat, na co klást důraz, jaké znalosti by mělo mít, jaké jsou didaktické pomůcky, kde je možné je zakoupit a jak moc důležití pro ně rodiče jsou jakožto největší vzor, od nichž nejlépe přijímají správné postoje a názory díky „*identifikaci*“, která se odehrává v tomto věku.

Předškolní dítě se může setkat s náboženskou výchovou v katolické mateřské škole, bohužel zatím velmi vzácně. Například v Královéhradecké diecézi jsou takové školy dvě. Určitě má smysl náboženská výchova uskutečňovaná mimo rodinu. Dítě z katolické rodiny obohatí o nové vědomosti, zkušenosti a zážitky. Pro děti z nevěřících rodin, kterých sem dochází poměrně velké množství, jak vyplynulo z průzkumu, může být taková zkušenost náboženské výchovy rozhodující pro budoucnost jejich víry. Tyto děti nemají nikde jinde možnost se s náboženstvím setkat v takto přímé podobě. Důvodem podpory vzniku dalších katolických mateřských škol není pouze evangelizace, ale i prosociálnost a integrace znevýhodněných žáků, kteří zažívají „jinou“ formu školního společenství.

Z výzkumu vyplynulo, že je vhodné větší zapojení kněží, řádových sester, katechetů, rodičů nebo jiných dobrovolníků v náboženské výchově a vzdělávání na konkrétních

---

¹⁰⁸ Srov. VDK 179

farách. Není důležitá pravidelnost, ale to, že takový program by vůbec byl někdy pro předškolní děti k dispozici.

Přidanou hodnotou pak je, že se dítě naučí chodit na faru, která pro něj bude druhým domovem, místem přijetí, místem, kde se lidé setkávají. Také zde děti mohou nalézt kamarády, své vrstevníky, se kterými se pak budou potkávat na bohoslužbách. Děti v sobě navzájem budou mít oporu. Jakožto přátelé se na sebe budou těšit. V naší „nekřesťanské“ společnosti je podle mě takové kamarádství velmi důležité. Při setkávání na faře se dítě také lépe seznámí s knězem, který mu může být dobrým příkladem.

Mše svaté s účastí dětí mají velký smysl, jak zdůraznili někteří v odpovědích. Děti ve věku tři až šest let by neměly být podceňovány. Je důležité, aby byl rodič dítěti průvodcem. Měl by mu vysvětlovat co se děje, proč se co dělá a při samotné mši svaté upozorňovat, kdy má dávat pozor. Na základě toho dítě roste ve víře. Nejdříve dítě zaujme například pozdravení pokoje, protože se mu líbí, že si se všemi může podat ruku. Dítěti se též líbí účast při obětním průvodu, je-li v dané farnosti uskutečněna. Dále motlitba Otče náš, kterou důvěrně zná z domova i z jiných míst, pokud se účastní náboženské výchovy i mimo rodinu. Zvláště když při ní tvoří kruh společně s knězem a ostatními dětmi u oltáře. Ve třech letech dítě může vědět, jaké jsou jednotlivé části bohoslužby. Rodiče by měli vybírat čtení srozumitelná pro dítě a při mši svaté je na ně upozornit. Je lepší klást na dítě menší nároky než přehnané nebo vůbec žádné. Ideální je, pokud je ve farnosti vyhrazena v neděli jedna mše svatá pro rodiny s dětmi, aby se ostatní mohli rozhodnout, zda jim nevádí hluk, který malé děti zaručeně vytvoří a zároveň se rodiče malých dětí necítili v kostele nechtěni.

Otázkou je kázání pro děti. Měli by být oslovováni všichni, tudíž i dospělí. Dle podnětů respondentů může být určitým řešením vyhrazení jedné mše svaté ve všední den. Dětem bych vyhradila jednu mši svatou ve všední den. Děti by při ní mohly být co nejvíce zapojeny, sedět vepředu a zpívat písně jim blízké, zajímavé textem i hudebně. Díky kratší době trvání obřadu se vydrží lépe soustředit po celou dobu a lépe si uvědomí, že i oni mají při slavení liturgie své místo.

Praktické realizaci náboženské výchovy předškolních dětí schází v případě rodin nevědomost, což je chyba jednotlivce ale i církve. Přednostně by se každý rodič měl zajímat, jaké možnosti má k dispozici. Na druhé straně by měla církev rodičům v jejich těžko nahraditelné roli pomáhat. Dobrým řešením by také mohla být existence internetových stránek, které by byly určeny rodičům předškolních dětí s přehledem knih

a církevních dokumentů k dozdělávání, se seznamem didaktického materiálu, termíny duchovních cvičení se zajištěným hlídáním dětí, seznamem církevních mateřských škol a případně jakýchkoli dalších akcí určených rodičům a jejich předškolním dětem. Jedno místo, na které by bylo možné, rodiče odkázat. V současné době mohou rodiče navštěvovat webové stránky www.timdvadva.cz, které zřizuje denominační nezisková organizace s cílem zpřístupnit evangelium všem dětem v naší zemi, nicméně podobná webová stránka pro římskokatolické věřící chybí.

Hned po vlastní iniciativě rodiče přichází na řadu farnost, ve které praktikují svou víru. Ta může rodičům nabídnout přednášky a knihovnu vybavenou jimi potřebnou literaturou tak, aby jim co nejvíce napomohla v doprovázení dítěte v rámci náboženské výchovy. Tato opora je o to víc důležitá, pokud je v rodině pouze jeden z rodičů věřící.

Zaměříme-li se na děti, fary pro ně nebývají vybaveny. Chybí zde koutky s kobercem hračkami a pastelkami. Je těžké připravovat program a trávit společný čas na místě, **kteří není alespoň trochu přizpůsobeno potřebám předškolního dítěte.** Často chybí prostředky pro finanční zajištění pastoračního asistenta, který by se dětem mohl věnovat. Vše musí samozřejmě vycházet z daných potřeb a poměrů v jednotlivých farnostech. Nicméně základní zázemí lze vytvořit i za nízké finanční náklady.

Cílem a obsahem náboženské výchovy by u předškolních dětí mělo být především uvádění do Písma svatého a modlitby. Rodiče by se měli s dítětem společně modlit. Naučit ho modlitby ustálené i modlit se vlastními slovy a společně otevírat a předčítat z Bible, měli by jim umět vysvětlit rozdíl mezi skutečným biblickým textem a převyprávěným příběhem, který si některé děti pletou s pohádkou. V každé životní fázi je člověku bližší jiná část, nebo jiná kniha Písma svatého. Věřím, že i předškolní dítě některé pasáže zaujmou a mnoho si z nich zapamatuje. Začala bych životem Ježíše Krista, tedy Novým zákonem. Dějově pestré kapitoly budou malému dítěti nejbližší. Velký význam má i znalost faktu, že Písmo svaté existuje a že jej pravidelně otevíráme a předčítáme z něj. Tento návyk vnímám jako velmi důležitý pro budoucí život z víry a budování vztahu k Bohu daného dítěte.

Jak vyplynulo z obou průzkumů otázky týkající se života, Boha, tajemství, druhých, světa, svatých, sebe, je určitě dobré dítěti pečlivě zodpovídat a vést je k jejich porozumění. Podněcovat v něm další kladení otázek a společně hledat odpovědi. K tomu nám může pomoci didaktický materiál. Pomůcek je u nás poměrně málo a často mají své odborné limity: překlad z jiné kulturní tradice nemusí oslovovat české děti,

pomůcky obsahují teologické chyby, některé cíle nejsou stanoveny přiměřeně věku dítěte, aktualizace do všedního života není v souladu s cílem náboženské výchovy nebo s textovým důrazem, hry jsou mnohdy využitelné pouze v určité modifikované verzi a písňně nemusí být katechetovi, nebo rodiči známy.¹⁰⁹ Pro někoho jsou finančně nedostupné, nebo o jejich existenci ani neví.

Z průzkumu vyplynulo, že rodiče nemají povědomost o stávajících didaktických materiálech, jako jsou např.: *Obrazy života- život v obrazech* od Rainera Oberthúra, jejichž součástí je 88 obrazových karet, které pomáhají dítěti vyjádřit své myšlenky. „*Obrazy nám umožňují pohybovat se ve světě znamení, vyjadřovat se řečí znamení a zachytit tak ze světa a z lidského života také to, co je slovy těžko uchopitelné a co svět přesahuje.*“¹¹⁰ Velkou výhodou spatřuji v mnohotvárnosti využití. Náboženskou výchovu předškolního dítěte můžou obohatit také tyto knihy: *O zemi, kde vyšlo slunce* od Evy Muroňové, *Misálek pro nejmenší* od Jiřího Reinsberga, *Děti se ptají, odborníci odpovídají* od kolektivu autorů, *Chlapec, který se stal papežem* od Fabioly Garrové, *Velikonoční příběh* od Guliana Ferriho a Anselma Grúna, *To je otázka* od Josteina Gaardera, *Vánoční knížka* od Terezy Říčanové a *Profesor Ulipispirus a jiné pohádky* od Tomáše Špidlíka.

Podnět jednoho z respondentů považuji za zásadní: Pro předškolní děti by byla ideální „intuitivní“ kniha, která by obsahovala minimum textu a co nejvíce obrazů, tak aby si ji dítě mohlo samo prohlížet a promýšlet. Kniha by v dítěti vzbuzovala otázky, na které by mohl navazovat dialog s rodiči. Zvěstovala by dětem fakta o víře srozumitelně a pravdivě a byla tak velkou pomocí především pro rodiče, kterým taková pomůcka, jak vyplynulo z výzkumu, chybí.

---

¹⁰⁹ BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí – teologická dimenze se zaměřením na katechetiku, s. 79- 98.

¹¹⁰ OBERTHÜR, Rainer. *Obrazy života- život v obrazech*. České Budějovice: Petrinum, 2014, s. 22.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapování situace náboženské výchovy u předškolních dětí. Práce popisuje problematiku z teoretického hlediska a zároveň nahlíží do praxe skrze průzkum v rodinách a mateřských školách v Královéhradecké diecézi.

V první a druhé části jsem nahlédla na účastníka náboženské výchovy z pohledu vývojové psychologie. Popsala jsem náboženskou výchovu ze strany církevních dokumentů a odborné literatury. Rozvedla jsem její cíle, metody, zabývala se didaktickým materiálem a třemi složkami této výchovy: náboženskou výchovou v rodině ve škole a v církvi. O předškolním dítěti toho díky poznatkům vývojové psychologie víme dnes opravdu mnoho. V návaznosti na tato zjištění můžeme s předškolními dětmi velmi dobře a efektivně pracovat i na poli náboženské výchovy. V církevních dokumentech, jak už bylo řečeno, bohužel mnoho podnětů týkajících se konkrétně předškolních dětí nenalezneme. I přes to, že zdokonalování náboženské výchovy je cesta bez konce, díky neustále se měnícímu prostředí a podmínek, ve kterých žijeme, bychom v této chvíli mohli rodičům, kteří se na této výchově podílejí největší měrou, pomoci novými didaktickými pomůckami a kurzy sebevzdělávání v oblasti náboženské výchovy předškolního dítěte.

V rámci třetí části jsem učinila průzkum, který vychází z teoretické části. Zjišťovala jsem, jak je teorie přenášena do praxe. Rozhovory v rodinách odhalily velikou propast ve spolupráci mezi církví a jednotlivými rodiči. Rodiče neznají církevní dokumenty, nemají možnost uceleného pohledu na možnosti, které jim církev nabízí. Také je otázkou, zda je takových možností dostatek. Didaktické materiály, které používají a které jim často nevyhovují, si doporučují spíše mezi sebou navzájem, nebo se o nich náhodně dozví někde jinde, například na internetu. Rodiče jsou povětšinou odkázáni pouze na sebe a každý sám hledá svou cestu. Mezera v propojení teorie s praxí vniká oboustranně, jak z pozice rodičů, kteří se nezajímají, tak z místa církve, která nové podněty často nepředkládá.

U pedagogů mateřských škol jsem problém neinformovanosti nezaznamenala. Konkrétně školy v Královéhradecké diecézi mezi sebou spolupracují. Pedagogové se průběžně vzdělávají a mají velmi dobrý celkový přehled o didaktických materiálech, metodikách, církevních dokumentech a vším, co s náboženskou výchovou předškolních dětí souvisí.

Ve čtvrté části jsem se zabývala shrnutím teoretických možností i praktické realizace náboženské výchovy u předškolních dětí tak, jak se ukázala jejich důležitost na základě průzkumu. Farnosti s vysokým počtem dětí u nás jsou a je proto vhodné se touto oblastí více zabývat.

Věřím, že problémy týkající se náboženské výchovy předškolních dětí, které tato práce odkrývá, mohou být řešeny. Výhled do budoucna vnímám pozitivně, bude-li užší spolupráce mezi rodiči, katechety, kněžími i laiky. To totiž může pozitivně ovlivnit materiály, které církev průběžně připravuje.

Seznam použitých zkratk

CT- *Catechesi tradendae*

GE- *Gravissimum educationis*

LG- *Lumen Gentium*

RVP PV- *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*

VDK- *Všeobecné direktorium pro katechizaci*

Seznam literatury

- ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 16. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2006.
- BRAVENÁ, Noemi. Konverze dětí – teologická dimenze se zaměřením na katechetiku. In *Theologia vitae. Život a konverze*. roč. 4, č. 1, 2011 Praha: Sdružení evangelikálních teologů, 2014. 114 s., s. 79- 98.
- Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- Etický kodex křesťanského učitele*. Praha: Česká biskupská konference, 2005.
- GRUBER, Elmar. *Děti se ptají na Boha*. Praha: Portál, 1994.
- HAVEL, Tomáš C. - MUROŇOVÁ, Eva. *Kříž života*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2010.
- HERCIKOVÁ, Pavla E. *Křesťanská výchova dětí*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002.
- Interaktivní vzdělávání sboru ad extra a ad intra. in Hanes, P (ed.) *Cirkevny zbor vo vzťahu k spoločenskému prostrediu*, PF UMB: Banská Bystrica, 2010. Pedagog 2010 plus ZEC, 90 s.
- JAN PAVEL II. *Apoštolská exhortace Catechesi tradendae*. Řím: Křesťanská akademie, 1982. (CT)
- Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995.
- Katechetické směrnice České biskupské konference*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994.
- LEISTOVÁ, Marielene. *První zkušenost s Bohem*. Praha: Vyšehrad, 1996.
- MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1994.
- MUROŇOVÁ, Eva - EDEROVÁ, Margot - HAVEL, Tomáš C. *Aby malé bylo velké*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2008.
- OBERTHÜR, Rainer. *Obrazy života- život v obrazech*. České Budějovice: Petrinum, 2014.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004.

- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999.
- STALA, J. - BRAVENÁ, N. *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*. Formacja socjalna. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie Wydawnictwo Naukowe, 2013.
- SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého pastýře. *Cesty katecheze* 2013, č. 1.
- Ústava ČR, Listina základních práv a svobod*. Praha: Sagit, a. s., 2015.
- Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. (VDK)
- Výroční zpráva Církve římskokatolické za rok 2013*. Praha: Česká biskupská konference, 2014.
- WEST, G. Kenneth. *Dobrodružství psychického vývoje*. Praha: Portál, 2002.

Didaktický materiál:

- EBEN, David – KUNETKA, František – LOBKOWICZ, František V. – MACHULA, Tomáš – MUCHOVÁ, Ludmila – PINTÍŘ, Adolf – PREKOPOVÁ, Jiřina – RYŠKOVÁ, Mireia – SMÉKAL, Vladimír – SVATOŠOVÁ, Marie – TYC, Tomáš – VÁCHA, Marek O. *Děti se ptají, odborníci odpovídají*. Písek: Petrinum, 2013.
- FERRI, Guliano- GRŮN, Anselm. *Velikonoční příběh*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2013.
- GAARDER, Jostein. *To je otázka*. Praha: Albatros, 2013.
- GARROVÁ, Fabiola. *Chlapec, který se stal papežem*. Praha: Paulínky, 2014.
- MUROŇOVÁ, Eva. *O zemi kde vyšlo slunce*. Praha: Petrinum s.r.o., 2012.
- REINSBERG, Jiří. *Misálek pro nejmenší*. Praha: Portál, 2015.
- ŘÍČANOVÁ, Tereza. *Vánoční knížka*. Praha: Baobab, 2011.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Profesor Ulipispirus a jiné pohádky*. Olomouc: Refugium, 2010.

www.cestykatecheze.cz

www.timdvadva.cz

Přílohy

Příloha č. 1

Otázky pro hloubkový rozhovor v katolických rodinách Královéhradecké diecéze

Téma: Náboženská výchova u předškolních dětí

Pro kvalitativní výzkum byl zvolen hloubkový rozhovor v katolických rodinách o jejich zkušenostech a představách náboženské výchovy u předškolních dětí. Rozhovor obsahuje 6 částí (osobní údaje, vztah respondentů k víře a k církvi, zkušenosti respondentů s křesťanskou formací předškolních dětí, používání didaktických materiálů, představy o náboženské výchově předškolních dětí a znalosti respondentů této problematiky ve směrnicích církve.

V úvodu je každý respondent seznámen s tím, že veškerá data jsou anonymní a budou použita pouze k výzkumným účelům a k jejich prezentaci v bakalářské práci na Katolické teologické fakultě UK v Praze.

A. Osobní údaje

Věk rodičů:

Dosažené vzdělání rodičů:

Bydliště:

Počet dětí v rodině:

Pohlaví dětí:

Věk dětí:

B. Vztah respondentů k víře a k církvi

1. Krátce popište svůj vztah k víře v Boha a ke katolické církvi.
2. Účastnili jste se pravidelně sami katecheze v předškolním věku, příp. co si vybavujete z tohoto období ze své vlastní rodiny (pravidelné modlitby/návštěva kostela, katechetické nebo náboženské vyučování, symboly víry doma (kříž, obrázek anděla nebo Panny Marie, růženec apod.), společné rozhovory s rodiči, pochopení/nepochopení okolí, jiné rituály v rodině v neděli a ve všední den apod.)

3. Co chcete pro své děti (pro každodenní život i pro duchovní život)? Je to něco jiného, než máte vy sami?

4. Co podle Vás zdůrazňuje katolická církev v souvislosti s výchovou předškolních dětí?

5. Co by se v praxi katolické církve v souvislosti s předškolními dětmi mohlo více zdůrazňovat?

C. Křesťanská formace (náboženská výchova, vzdělávání, vyučování) předškolních dětí

6. Docházejí vaše děti na katecheze, do církevní školky, nebo jinam, kde se s výukou náboženství a katechezí setkávají? (krátce popište kam chodí, jak jste s výukovou a přístupem spokojeni, jak to vnímají děti, sledujete u dětí nějaké probuzení zájmu o věci duchovní (jejich způsobu modlitby a meditace, projevů víry nebo sdělování znalostí), který se podle vás objevil jako důsledek takového vyučování?

7. Jaké jsou možnosti křesťanské formace/iniciace ve vašem okolí?

8. Jak tyto možnosti využíváte nebo proč je nevyžíváte?

9. Jak sami sebe vnímáte jako průvodce víry svých dětí? Co si pod tím představujete? Jakých oblastí se to týká (vyprávíte si, čtete, modlíte se, vyučujete, vedete dialog s dětmi, zpíváte společně...)? Jaké jsou podle vás pro rodiče praktické podněty farnosti/diecéze/církve?

10. Cítíte se pro tuto svoji výchovnou roli (průvodce víry svého dítěte) dostatečně vybaveni? V čem konkrétně očekáváte pomoc od církve?

11. Mají nějakou roli v katechezi vašich dětí jejich kmotrové, prarodiče, přátelé apod.?

D. Didaktické materiály

12. Používáte v rodině didaktické pomůcky (Misálek pro děti, kreslené evangelium, Bible pro děti,...)?

ano- Které?

ne- Proč?

13. Používáte v rodině média (informace z katolických webů, didaktické pomůcky z internetu, pohádky nebo filmy s křesťanskou tematikou, křesťanskou dětskou hudbu/chvály/muzikály apod. Stručně popište které.)

14. O jaká témata se dítě/děti zajímá?

15. S kterými tématy jste si jako rodiče nevěděli rady a ani dostupné informace Vám nepomohly v tom, jak o tématu s dítětem hovořit?

16. S jakými didaktickými materiály přijde vaše dítě do kontaktu mimo rodinu?

E. Představa o náboženské výchově předškolních dětí

17. Co byste chtěli udělat vy sami pro ideální náboženskou výchovu ve vaší rodině bez ohledu na důvody, které tomu v praxi brání?

18. Máte konkrétní zkušenost s katechezí předškolních dětí organizovanou farností? Je součástí takového programu i dialog s rodiči, případně nějaká nabídka pro jejich vlastní sebevzdělávání v oblasti křesťanské výchovy dětí?

19. Jak hodnotíte dle vašich zkušeností práci katechetů pověřených církví ke katechezi dětí?

F. Křesťanská formace ve směrnicích církve

20. Jak vidí církev rodiče jako první vychovatele, kteří mají „nábožensky probouzet malé dítě v prostředí rodiny“? (VDK, čl. 226)

21. Jakou funkci plní rodinná katecheze? (VDK, čl. 226)

22. Jak souvisí svátost manželství s křesťanskou výchovou dětí? (VDK, čl. 227)

23. Jak církev vnímá vztah mezi rodinnou křesťanskou výchovou, katechezí a školním vyučováním náboženství ve službě výchovy víry? (VDK, č. 76)

24. Jak rozumíte tomu, že v souvislosti s předškolním vzděláváním „místní církve... budou podněcovat aktivity, které jsou odlišné a navzájem se doplňují“? (VDK, čl. 76)

25. Jakým způsobem je „rozhodující pro budoucnost víry“ předškolní věk? (VDK, čl. 178)

26. Co je „ústředním prvkem křesťanské formace maličkových“? (VDK, č. 178)

**Otázky pro rozhovor s pedagogem římskokatolické mateřské školy v
Královéhradecké diecézi**

Téma: Náboženská výchova u předškolních dětí

A. Všeobecné údaje

Místo:

Počet dětí z věřících rodin: x / x (z toho jiného vyznání než římskokatolického)

Počet dětí z nevěřících rodin:

Délka fungování mateřské školy:

Deklarujete školu jako „římskokatolickou“?

B. Pedagogové a žáci

1. Kolik učitelů/učitelek ve vaší škole pracuje? M/Ž
2. Máte speciální nároky na vaše učitele, jaké? (přihlížíte nějak ke spiritualitě nebo víře pedagoga?)
3. Na základě čeho přijímáte dítě do vaší školy? (máte kromě všeobecných kritérií i nějaká jiná?)

C. Pojetí a cíle mateřské školy

4. Jaký význam má pro Vaši školu (pro Vás) to, že jste římskokatolickou školou?
5. V čem se vaše cíle odlišují od klasické školky?
6. Jak se podle Vás projevují vaše cíle na přístupu k dětem?
7. Získáváte zpětnou vazbu od rodičů dětí, které do Vaší školy docházejí (s čím jsou spokojeni, co jim chybí, na co jejich dítě reaguje, co jej opravdu rozvíjí a probouzí v něm zájem o duchovní věci, ...)? Jak získanou reflexi využíváte v praxi?

D. Náboženská výchova a katecheze

8. Jak častá je u vás náboženská výchova či katecheze a jakým způsobem probíhá?
9. Z jakého důvodu u vás neprobíhá katecheze a náboženská výchova pravidelně? (tam, kde neprobíhají v dané škole pravidelně)
10. Jaké používáte při výuce didaktické pomůcky? (Pokud žádné- Proč?)

11. Napadá vás konkrétní krok, jak náboženskou výchovu předškolních dětí zkvalitnit a rozšířit?
12. V jakých oblastech byste ocenili pomoc církev v souvislosti s náboženskou výchovou dětí?
13. O jaké církevní dokumenty se při náboženské výchově opíráte?
14. Kde vidíte možnost užšího propojení RVP PV a náboženské výchovy?